

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Факультет дошкільної, початкової освіти і мистецтв
Кафедра дошкільної та початкової освіти

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня: «магістр»
на тему:

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ МОЛОДШИХ
ШКОЛЯРІВ**

Виконала:
студентка II курсу магістратури, 21 групи
Спеціальності 013 «Початкова освіта»
Безнощенко Аліна Володимирівна

Науковий керівник:
к.пед.н., доцент Коновальчук Марина
Валеріївна

Чернігів – 2023

Роботу подано до розгляду « _____ » _____ 2023 року.

Студентка _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на засідання кафедри *дошкільної та початкової освіти*

протокол № _____ від « ____ » _____ 2023 р.

Студентка допускається до захисту даної роботи в екзаменаційній комісії.

Зав. кафедри _____ Ірина ТУРЧИНА
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Безнощенко А. В. «Педагогічні умови розвитку обдарованості молодших школярів». Кваліфікаційна робота освітнього ступеня – магістр, на правах рукопису. Спеціальність – 013 «Початкова освіта».

У кваліфікаційній роботі висвітлено питання особливостей виявлення, розвитку навчання і виховання креативної обдарованості молодших школярів. Вивчено поняття «обдарованість», «креативність», їх характеристика, особливості розвитку різних видів обдарованості у молодшому шкільному віці. Проаналізовано роль та психолого-педагогічні форми й методи роботи з дітьми, запропоновано методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо роботи з обдарованими дітьми.

Здійснено опис дослідження учнів 2-го класу на базі Чемерського та Новошляхівського ЗЗСО I- III ступенів Кіптівської територіальної громади.

Матеріали нашого дослідження можуть послужити основою для розробки та впровадження науковцями, практиками стратегій, спрямованих на плідну співпрацю вчителів та вихователів ГПД з батьками обдарованих молодших школярів. У роботі наголошено, що важлива роль належить саме батькам, оскільки вони забезпечують створення умов для гармонійного розвитку своїх обдарованих дітей.

Ключові слова: обдарованість, педагогічні умови, обдаровані діти, вчитель початкових класів, вихователь групи продовженого дня.

ABSTRACT

Beznoshchenko A. V. "Pedagogical conditions for the development of giftedness of younger schoolchildren." Qualifying work for an educational degree - master's degree, with manuscript rights. Specialty - 013 "Primary education".

In the qualifying work, the issues of the identification, development of learning and education of creative giftedness of younger schoolchildren are highlighted. The concept of "giftedness", "creativity", their characteristics, features of the development of various types of giftedness in primary school age are studied. The role and psychological-pedagogical forms and methods of working with children are analyzed, methodical recommendations are offered to the participants of the educational process regarding work with gifted children.

A description of the study of 2nd grade students was carried out on the basis of the Chemersky and Novoshlyakhivsky ZZSO I-III degrees of the Kiptiv territorial community.

The materials of our research can serve as a basis for the development and implementation by scientists and practitioners of strategies aimed at the fruitful cooperation of teachers and educators of special education with parents of gifted younger schoolchildren. The work emphasizes that parents play an important role, as they ensure the creation of conditions for the harmonious development of their gifted children.

Key words: giftedness, pedagogical conditions, gifted children, primary school teacher, teacher of the extended day group.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ	
ОБДАРОВАНOSTІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1. Характеристика обдарованості як психологічного феномену.....	8
1.2. Особливості розвитку різних видів обдарованості у молодшому віці.....	15
1.3. Роль роботи ГПД та діяльності вихователя ГПД у розвитку молодших школярів, особливості облаштування укриттів.....	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ТА РОЗВИТКУ	
ОБДАРОВАНOSTІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	32
2.1. Дослідно-експериментальна робота з розвитку обдарованості молодших школярів	32
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	51
2.3. Педагогічні умови розвитку обдарованості в освітньому процесі початкової школи (під час уроків та в ГПД)	62
ВИСНОВКИ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	77
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Проблема розвитку дітей молодшого шкільного віку являється актуальною в будь-якому соціумі на кожному етапі його розвитку, тому що від вирішення цієї проблеми залежить майбутнє даного суспільства. Тому, незважаючи на наявність досить великого емпіричного матеріалу, що розкриває різні психолого-педагогічні форми й методи роботи з учнями, на даний час недостатньо робіт, що стосуються дослідження з організації освітнього процесу з розвитку обдарованості молодших школярів в початковій школі комплексно, охоплюючи роботу вчителя початкових класів та вихователя ГПД [12].

Адже на сучасному етапі розвитку суспільства вкрай необхідною є потреба створення сприятливого простору для формування успішних, конкурентоздатних особистостей, спроможних ефективно працювати та навчатися протягом усього життя.

Одним із важливих аспектів діяльності вчителя початкових класів та вихователя ГПД є не лише формування фахової креативності як працівника в галузі початкової освіти, але й уміння розкрити власний творчий потенціал, розвинути креативність, зняти психологічні перешкоди до самовираження, допомогти в успішній соціалізації, сформувати знання, уміння та навички щодо створення продуктів власної творчості тощо. Через власну особистість педагога початкової ланки повинні розвивати та формувати особистість дитини, беручи відповідальність перед соціумом за адаптування її в оточуючому світі шляхом проживання з нею спільно керованого і самокерованого процесу, яким реалізує антропосоціальний підхід до здійснення запитів суспільства [8].

В літературних джерелах визначають обдарованість як досить складну за своєю природою психологічну якість дитини, що розвивається протягом усього життя та визначає можливість досягнення людиною найвищих, незвичайних результатів у одному чи кількох видах діяльності, порівняно з

іншими людьми.

Проблема раннього виявлення та подальшого розвитку обдарованості у наш час стає все більш актуальною. Це пов'язано з потребою суспільства в неординарній творчій особистості. Давно стало очевидним, що найбільших успіхів досягають ті держави, які мають висококваліфіковані кадри працівників у відповідних сферах діяльності, тобто фактично йдеться про інтелектуальний, творчий потенціал кожної країни, підготовку національних кадрів, здатних створювати нові технології, модернізувати виробництво і розвивати самобутню культуру відповідно до суспільних потреб [10].

Раннє виявлення, виховання і розвиток обдарованих дітей складає одне з головних завдань вдосконалення системи освіти. Доволі перспективним, на наш погляд, в цьому напрямку є групи продовжено дня для молодших школярів.

Метою даної роботи є аналіз психолого-педагогічної літератури та експериментальна перевірка на практиці проблеми виявлення, розвитку навчання і виховання обдарованості молодших школярів у початковій школі.

Об'єкт дослідження – освітній процес у початковій школі.

Предмет дослідження – організація освітнього процесу молодших школярів під час уроків та в групі продовженого дня з метою виявлення і розвитку їх обдарованості.

Завдання дослідження:

1. Опрацювати науково-літературні джерела, які знайомлять з дифеніцією «обдарованість», її характеристикою, особливостями розвитку різних видів обдарованості у молодшому шкільному віці.
2. Визначити роль та психолого-педагогічні форми й методи роботи з розвитку обдарованості молодших школярів під час уроків та в ГПД.
3. Провести експериментальне дослідження, спрямоване на виявлення рівня розвитку обдарованості дітей в початковій школі та прослідкувати динаміку розвитку під час упровадження нашої методики.
4. Виявити особливості роботи вихователя ГПД з розвитку

обдарованості молодших школярів.

База дослідження. Дослідження проводилося на базі Чемерського ЗЗСО I-III ступенів та Новошляхівського ЗЗСО I-III ступенів Кіптівської територіальної громади. Експериментом охоплено 30 учнів та батьків 2-го класу, з них 16 учнів експериментальної групи та 14 учнів контрольної.

Апробацію матеріалів кваліфікаційної роботи здійснено на:

1. Безнощенко А. В., Коновальчук М. В. Розвиток креативної обдарованості молодших школярів в групі продовженого дня. Актуальні питання у сучасній науці. Серія: Педагогіка. Київ. Видавнича група «Наукові перспективи». 2023. Випуск №6(12) С.478 – 486 (фахова).
2. X Всеукраїнська науково-практична студентська інтернет-конференція «Науковий простір студента: пошуки і знахідки», 31 березня 2023 року (м. Київ), тези.
3. Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти і суспільства в ХХІ столітті», 27 квітня 2023 року (м. Рівне), тези.

Участь у конференціях:

1. Всеукраїнська онлайн-конференція зі міжнародною участю «Стратегії та практика організації освітнього процесу в умовах невизначеності: нові виклики та перспективи реалізації», 30 травня 2023 р., м. Чернігів
2. Науково-практична інтернет-конференції молодих науковців та студентів «Розвиток особистості молодшого школяра: сучасні реалії та перспективи» м. Івано-Франківськ.

Структура дослідження: дослідження складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел 52 найменування, 5 додатків. Загальний обсяг магістерської роботи – 82 сторінки, основний зміст – 73 сторінок. Ілюстративний матеріал подано у 7 таблицях та 15 рисунках.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Характеристика обдарованості як психологічного феномену

Психологічним вивченням дитячої обдарованості й розробленням психолого-педагогічних питань навчання та виховання дітей до порівняно недавнього часу в нашій країні займалися досить мало. Відповідно з існуючою ідеологією вважалось, що не потрібно виділяти особливо здібних дітей, що всі рівні, що в кожній дитини можна «сформувати» будь-які необхідні якості. Під поняттями «задатки», «обдарованість» розумілось щось ідеалістичне, шкідливе. Тільки з демократизацією нашого суспільства проблема різниці між дітьми за обдарованістю «вийшла із тіні» і викликає великий інтерес [15].

Термін «обдарованість» ще не став загальноприйнятим. Часто його використовують як синонім терміна «інтелект» або розум, але таке вживання нерідко призводить до неправильного розуміння сутності людського інтелекту.

Поняття «обдарованість» втрачає сенс, коли його розглядати як біологічну категорію. Розуміння обдарованості великою мірою залежить від того, яке значення надається тим чи іншим видам діяльності і що розуміється під «успішним» виконанням кожного конкретного виду.

Педагогічна енциклопедія дає таке визначення: «Обдарованість – високий рівень здібностей людини, який дає їй змогу досягти особливих успіхів у певній діяльності». Основними ознаками високої обдарованості є: ранній вияв здібностей, швидкі темпи засвоєння знань, формування умінь і навичок у будь-якій діяльності, схильність до неї, елементи оригінальності, творчості у діяльності, створення продуктів суспільних цінностей [7].

Г.С. Костюк вважає обдарованість індивідуальною своєрідністю здібностей людини та вказує на значущість природних задатків кожної окремої особистості як дару, даного природою, що є вихідною

внутрішньою спонукою розвитку здібностей. «Обдарованість нерідко розглядають як природні здібності людини, але в таких випадках слово «здібності» вживається в іншому значенні, ніж тоді, коли мова йде про конкретні здібності до тих чи інших видів діяльності. Не боячись, що це буде виглядати як гра словами, можна сказати, що обдарованість – це здібність людини до розвитку її здібностей», – зазначає Г.С. Костюк.

Н. С. Лейтес дає таке визначення: «Обдаровані – це діти, в яких наявна та або інша загальна чи спеціальна обдарованість», «загально інтелектуальна обдарованість» може виражатися в надзвичайно високому рівні розумового розвитку. В обдарованих дітей дослідник виділяє такі особливості: постійну готовність до зосередження уваги; емоційну захопленість процесом пізнання; стихійний характер знань, що набуваються і т. ін. [16].

Н.С. Лейтес упевнений, що ознакою обдарованості є властивості розуму. Вони істотно залежать від вольових та емоційних особливостей індивіда і в багатогранному поєднанні створюють таку індивідуальну своєрідність, яка відрізняє дану людину від інших. На думку вченого, безпосереднє відношення до розвитку загальних здібностей мають вікові властивості («вікові фактори обдарованості»), а саме: схильність до засвоєння (у молодших школярів), висока активність, широта схильностей (у школярів середніх класів), схильність і здібності до свідомого саморегулювання (у старших школярів). Дослідник зауважує, що значною мірою обдарованість як спеціальна, так і загальна залежить від особливостей нервової системи та від здатності людини до саморегуляції.

Ю. З. Гільбух пропонує під поняттям «обдаровані діти» розуміти дітей, які відрізняються від однолітків значним розумовим розвитком.

О.М. Матюшкін, під обдарованістю розуміє – творчий потенціал, що розкривається в будь-якій із галузей людської діяльності в процесі постановки і знаходження оригінальних вирішень різних проблем: наукових, технічних, духовних. О. М. Матюшкін розглядає обдарованість як

єдину інтегративну структуру, що виявляється на всіх рівнях індивідуального розвитку і включає в себе: а) домінуючу роль пізнавальної мотивації; б) дослідницьку творчу активність, виражену через знаходження нового, постановку й вирішення проблем; в) можливості досягнення оригінальних рішень; г) можливості прогнозування та передбачення; д) здатність до створення індивідуальних еталонів, що забезпечують високі естетичні, моральні, інтелектуальні оцінки [15].

Отже, обдарованість, як показано вище, не зводиться лише до природніх передумов чи високого рівня знань і вмінь. Відкриття людиною власних високих задатків, які стають надбанням свідомості, вносить певні корективи у її взаємодію з соціальним оточенням, у формування рівня її домагань, у накреслення життєвих перспектив. Про співвідношення між обдарованістю й особистістю влучно пишуть В.Е. Чудновський та В.С. Юркевич: «...особистість – категорія, яка проходить процес становлення і, як наслідок, ми маємо співвідношення обдарованості, яка розвивається, та б особистості, яка розвивається».

У зарубіжній психології найбільшого розповсюдження набув підхід, сконцентрований на відборі й розвитку творчо обдарованих дітей. За такого підходу, зазвичай, не оперують конкретним визначенням обдарованості.

Поняття обдарованості в американській психолого-педагогічній літературі з'явилося на початку ХХ століття, хоча практика навчання дітей з наднормальними здібностями вже існувала. Обдарованим тоді вважався школяр з підвищеним інтелектом, добре й відмінно встигаючий з академічних предметів. Саме вживання терміна «обдарований» для позначення дітей з наднормальними здібностями належить Г. Уіпслу [3].

При визначенні поняття обдарованості В. Штерн виходить з таких філософських міркувань: людина, на його думку, цілісна особа, що має єдність психічних ресурсів, які допомагають здійснювати наміри й досягти поставленої мети. Тому В. Штерн рішуче відхиляє поняття обдарованості

як сукупності різноманітних властивостей і підкреслює, що це єдина загальна обдарованість, характерною особливістю котрої є пристосування індивіда до нових умов середовища.

За А. Танненбаумом, обдарованість визначається такими чинниками: високим рівнем загального інтелекту, наявністю спеціальних здібностей, певними особистісними особливостями, впливом середовища, щасливим випадком.

Дослідження Де Гротта (1971, 1980, 1985) дають підстави для твердження, що обдарованість – це передусім здібності, а вже потім досвід, працелюбність, сила волі тощо. Поряд з обдарованістю, що розглядалась як надзвичайні потенційні можливості індивіда і пов'язувались з генетичною спадковістю, вчений вивчав і загальну обдарованість як можливість досягнень у певній галузі.

За визначенням Дж. Рензуллі, обдарованість – поєднання трьох характеристик: інтелектуальних здібностей, вищих за середній рівень, творчого підходу й наполегливості.

Отже, в зарубіжній психології немає чітких дефініцій обдарованості. Як відмітила Галлахер (1966), протягом багатьох років інтелект, визначений за допомогою стандартизованих тестів, був по суті робочим визначенням «обдарованості».

В останні роки робочим визначенням обдарованості стала формула, запропонована Відділом освіти США (Marlanol, 1972). Вона визнає, що індивід може відрізнитися функціональними чи потенціальними можливостями в багатьох галузях: інтелектуальній, академічній (успіхи в навчанні), творчій, художній, у сфері спілкування (лідерство) або психомоторики [16].

У середині ХХ століття серед зарубіжних учених збільшився інтерес до проблеми обдарованості. Дана проблематика спрямована на вирішення кількох завдань. Одне з них – виділення основних факторів, що складають структуру обдарованості, і розробка психометричних засобів для їх

вимірювання. Інше, не менш важливе завдання, – створення моделей розвитку обдарованих дітей. Так Фелдман (1980) в одній із своїх праць висуває думку про важливість програм дошкільного навчання для обдарованих і підкреслює роль учителя в інтелектуальному та соціальному розвитку дитини.

Отже, незважаючи на окремі відмінності у трактуванні цього поняття, обдарованість – передусім високий рівень розвитку здібностей людини, який дозволяє їй досягти особливих успіхів у певній діяльності. Обдарованість – сукупність природних задатків, що є однією з умов формування здібностей. До задатків належать анатомо-фізіологічні особливості організму, головним чином особливості нервової системи. Кожний задаток багатозначний, на його основі можуть вироблятися різні здібності залежно від умов життя. На розвиток і формування обдарованості найбільше впливають цілеспрямоване навчання та виховання.

Цінність наукових досліджень полягає у тому, що існує багато підходів до визначення обдарованості, враховуються і використовуються різні концептуальні моделі. Феномен обдарованості виступає творчим процесом, який виникає під впливом двох факторів – біологічного й соціального, що взаємодіють між собою.

Узагальнення наукових даних дозволяє виділити три «параметри», які характеризують обдарованих дітей, а саме [18]:

1. Випереджальний розвиток пізнавальної сфери, який виявляється у високій пізнавальній активності, що виражається в допитливості й здібності переробляти великий об'єм інформації; здатність простежувати причиннонаслідкові зв'язки та робити відповідні висновки, тобто здібність до інтуїтивних стрибків, своєрідний інсайт, коли якісь ланки причиннонаслідкового ланцюга пропускаються, і рішення з'являється ніби само собою; гарна пам'ять, котра базується на ранньому мовленнєвому розвитку й добре розвиненій абстрактно-теоретичній формі мислення, здатність класифікувати та категоризувати інформацію і досвід.

Обдарованим дітям легше долати пізнавальну невизначеність, а інтелектуальні труднощі викликають здоровий азарт і прагнення «дістатися» і «добратися» до розв'язання. Будь-які спроби нав'язати готове рішення викликають роздратування.

В обдарованих спостерігаються виражені математичні здібності, гарна концентрація і стійкість уваги, високий ступінь заглиблення в завдання.

2. Специфічними якостями обдарованих дітей є: занадто розвинене почуття справедливості; раннє формування системи цінностей (гостре сприймання суспільної несправедливості, високі моральні вимоги до себе та до інших); яскрава, жива уява – звідси висока креативність і здатність зберігати завжди елемент гри в житті і в праці; почуття гумору, високий рівень домагань: такі діти постійно прагнуть розв'язати проблеми, які їм поки що не під силу.

3. Фізичний розвиток обдарованих дітей. За одним із тверджень: «Обдаровані діти володіють перевагами майже за всіма параметрами розвитку. Вищі на зріст та здоровіші, ніж середня дитина, вони легше навчаються та краще засвоюють навчальний матеріал. Період концентрації уваги в них більший, словниковий запас ширший, вони легше розв'язують задачі та більш здатні до абстрактного мислення. Вони чинять опір конформізму та зубрінню, більш схильні до змагання та незалежності, відрізняються високими соціальними ідеалами, цільніші, цікавіші, винахідливіші, наполегливіші, більш схильні до творчості та чутливі до настрою оточення, володіють загостреним почуттям гумору та підвищено реагують на несправедливість», – стверджує американський психолог Л. Термен (книга «Вивчення генія»).

К. Текекс, навпаки, змальовує тип «худого, маленького, блідого «книжкового черв'яка» в окулярах, тихоні, мрійника та інтроверта. Подібні полярні стереотипи, які сформувалися в поглядах суспільства на обдарованих дітей, значно ускладнюють проблему знаходження й кристалізації тих граней спільного, що властиве явищу обдарованості [15].

Ю. З. Гільбух серед ознак загальної розумової обдарованості дітей на перше місце ставить надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості. Важливими ознаками вважає:

- «швидкість та точність виконання розумових операцій (стійкість уваги, оперативність пам'яті, логічне мислення);
- багатство активного словника;
- розвиток творчого мислення та уяви;
- наявність порівняно високого рівня самосвідомості».

Випереджальний розвиток пізнання – провідна ознака у визначенні обдарованості дітей і багатьма американськими ученими. Так, К. Текекс, зокрема, відзначає:

1. Існування «сенситивних» періодів. У такі періоди діти здатні виконувати кілька справ одночасно.

2. Надзвичайну допитливість, необхідність активно досліджувати навколишній світ.

3. Відмінну пам'ять, яка ґрунтується на ранньому мовленні й абстрактному мисленні. Обдаровану дитину відрізняє здатність класифікувати й категоризувати інформацію та досвід, уміння широко використовувати набуті знання.

4. Багатий словниковий запас, що відкриває шлях до побудови складних синтаксичних конструкцій. Для обдарованих характерне творення нових слів, котрі повинні виражати їх власні поняття та позначати вигадані події.

5. Обдаровані діти легко опановують пізнавальну невизначеність. При цьому труднощі не примушують їхні «відключатись».

6. Обдарованим дітям притаманні підвищена концентрація уваги, наполегливість у досягненні результатів, заглибленість у завдання.

7. Гра є провідним видом діяльності для обдарованих дошкільників (обирають ігри, пов'язані зі складною розумовою діяльністю).

1.2. Особливості розвитку різних видів обдарованості у молодшому віці

Варто зазначити, що обдарованість – сукупність психічних властивостей, що зумовлюють особливо успішне виконання тієї чи іншої діяльності (художньої, музичної тощо). Звідси – обдарованою є дитина, яка виділяється яскравими, очевидними, іноді видатними досягненнями (чи має внутрішні передумови для таких досягнень) у тій чи іншій діяльності. Проте, дехто з науковців вважає, що «усі діти є обдарованими», інша – що «обдаровані діти є надзвичайно рідким явищем» [24].

Розрізняють різні види обдарованості, систематизація яких визначається критерієм, що покладений в основу класифікації. Зокрема, американські психологи Ілонійського університету під керівництвом М. Карне серед критеріїв видів обдарованості називають такі:

1. Вид діяльності та сфери психіки, що забезпечують її.
2. Ступінь сформованості.
3. Форма проявів.
4. Широчінь проявів у різноманітних видах діяльності.
5. Особливості вікового розвитку

За першим критерієм відокремлення видів обдарованості здійснюється у межах основних видів діяльності з врахуванням різних сфер психіки та відповідно міри участі у них певних рівнів психічної організації. Як відомо, до основної діяльності належать практична, теоретична(у дитячому віці – пізнавальна), художньо-естетична, комунікативна та духовно-ціннісна.

Психіка людини має інтелектуальну, емоційну та мотиваційно-вольову сфери, у межах яких можуть бути виділені такі рівні психічної організації:

- а) у межах інтелектуальної сфери психіки – сенсомоторний, просторово-візуальний та понятійно-логічний рівні;
- б) у межах емоційної сфери – рівні емоційного реагування та емоційного переживання;

в) у межах мотиваційно-вольової сфери – рівні: спонукання, постановки цілей та смисло утворюючий.

Відповідно можуть бути названі такі види обдарованості:

- у практичній діяльності – обдарованість у ремеслах, а також спортивну й організаційну;
- у пізнавальній діяльності – інтелектуальна обдарованість різноманітних видів залежно від предметного змісту діяльності(обдарованість у галузі природничих і гуманітарних наук, інтелектуальних ігор тощо);
- у художньо-естетичній діяльності: хореографічна, сценічна, літературно-поетична, образотворча та музична обдарованість;
- у комунікативній діяльності – лідерська обдарованість;
- у духовно-ціннісній діяльності – обдарованість, яка виявляється у створенні нових духовних цінностей та служінні людям.

Будь-який вид обдарованості передбачає одночасне включення всіх рівнів психічної організації з переважанням того рівня, що є найбільш значущим для даного виду діяльності. Наприклад, музична обдарованість забезпечується усіма рівнями психічної організації, при цьому: коли на пер-ший план виступають сенсомоторні якості – говорять про віртуоза, коли на першому плані з'являються емоційно-експресивні якості – про унікальну музикальність, виразність тощо [12].

Слід підкреслити, що класифікація видів обдарованості за першим критерієм є найбільш важливою у розумінні якісної своєрідності природи обдарованості. Даний критерій можна розглядати як початковий, тоді як інші визначають особливі, за даного моменту буття характерні для людини форми. Це означає, що обдарованість виступає як інтегральний прояв різних здібностей у конкретній діяльності. Обдарованість може відбутися лише у тому випадку, коли резерви різноманітних здібностей людини дозволять компенсувати відсутні або недостатньо-виражені компоненти, що необхідні для успішної реалізації тієї чи іншої діяльності. Яскрава

обдарованість, або талант, свідчить про наявність високих здібностей за усіма компонентами, яких вимагає реалізація певного виду діяльності [22].

Розглянемо 5 основних видів обдарованості, згрупованих за превалюючим мисленням (конвергентним – продуктивне або дивергентним - творче) у два типи: загальну розумову та творчу обдарованість.

Загальна розумова обдарованість обіймає два різновиди: інтелектуальну сферу й академічні досягнення.

Інтелектуальна обдарованість характеризується стабільністю, гнучкістю та гостротою мислення, високорозвинутими психологічними процесами.

Серед творчої обдарованості розглянемо три види: музичну, образотворчу та комунікативну.

Музично обдарована дитина виявляє надзвичайну цікавість до музичних занять, чутливо реагує на характер і настрій музики, легко відтворює короткі музичні фрази, впізнає знайомі мелодії за першими звуками, із задоволенням підспівує, визначає, яка з двох нот вища чи нижча.

У сфері образотворчого мистецтва обдарована дитина проявляє дуже велику цікавість до візуальної інформації, в найменших деталях запам'ятовує побачене, проводить багато часу за малюванням чи ліпленням, дуже серйозно ставиться до своїх художніх занять і одержує від них задоволення, демонструє випереджаючу свій вік вправність, оригінально послуговується засобами художньої вираженості, експериментує з використанням традиційних матеріалів, змістовно планує композицію картин або малюнків, її набутки включають велику кількість деталей, її роботи відрізняє відмінна композиція, конструкція та колір, твори оригінальні й індивідуальні [26].

Художня обдарованість підтримується і розвивається в спеціальних школах, гуртках, студіях. Художньо обдаровані діти мають високі

досягнення в галузі художньої творчості й виконавчої майстерності в музиці, живописі, скульптурі, театрального мистецтва.

Якщо дитина легко пристосовується до нових ситуацій, якщо інші діти віддають їй перевагу при виборі партнера для гри, якщо в оточенні сторонніх людей зберігає впевненість у собі, якщо керує іграми або заняттями інших дітей і невимушено спілкується з дітьми та дорослими, якщо генерує ідеї і шляхи розв'язання завдання, а в спілкуванні з однолітками виявляє ініціативу, бере на себе відповідальність, що виходить за межі, характерні для її віку яких, інші діти часто звертаються до неї за допомогою, то таку дитину вважають обдарованою в сфері спілкування та лідерства.

Соціальна обдарованість (використовуються також поняття «лідерська обдарованість», «соціальний інтелект», «організаторські здібності») [23].

Найраніша спроба виміряти соціальний інтелект належить Т. Ханту (1928), який розробив тест для «виявлення здібності мати справу з людьми».

За даними Т. Ханга, соціальний інтелект розвивається до 17-18 років і є добрим передумовою успіху в навчанні.

Виділяють такі структурні елементи соціальної обдарованості, як соціальна перцепція, просоціальна поведінка, моральні судження, організаційні уміння і т. ін.

Соціальна обдарованість передбачає наявність здатності розуміти, любити, співпереживати, знаходити взаємопорозуміння з іншими людьми, це дозволяє бути гарним педагогом, психологом, психотерапевтом, соціальним працівником. Таким чином, поняття соціальна обдарованість охоплює широку групу виявів, пов'язаних із легкістю встановлення і високою якістю міжособистісних стосунків. Ці особливості дозволяють бути лідером, тобто виявляти лідерську обдарованість.

Якості соціально обдарованих особистостей. Охайні зовнішньо, беруть участь у різних суспільних заходах і вносять у них позитивний

вклад, ставляться до ровесників і до старших як до рівних, поведінка має відкритий характер, не бояться виражати свої почуття, підтримують довготривалі взаєностосунки з людьми й різко не змінюють своїм дружнім симпатіям, енергійні.

Лідерську обдарованість можна розглядати як один із виявів соціальної обдарованості. Для лідерської обдарованості характерним є те, що, певний набір умінь лідера уможливорює досягнення групою поставлених перед нею цілей при взаємному задоволенні один одним і з почуттям особистої самореалізації. Лідерські уміння в основному міжособистісні і включають гнучкість, відкритість, організаційні здібності. Лідерство вимагає таких особистісних якостей: самоповага, високі моральні якості, зрілий емоційний розвиток.

Успішним лідерам притаманні такі якості:

- інтелект вище середнього;
- уміння приймати рішення;
- відчуття мети;
- здатність мати справу з абстрактними поняттями, з плануванням майбутнього, з часовими обмеженнями;
- гнучкість, вміння пристосовуватися;
- почуття відповідальності;
- впевненість у собі й знання себе;
- наполегливість;
- терпимість і терпіння у роботі з людьми;
- ентузіазм;
- уміння чітко викладати думки в усній або письмовій формі.

Розвиток лідерської обдарованості. Спостереження показують, що батьки дітей, які виявляють схильність до лідерства, будують свої стосунки з ними певним чином. Багато говорять з дітьми, використовуючи різні засоби спілкування – міміку, жести, мову; при цьому вони так схиляються

до дитини, що розмовляють з нею немовби на одному рівні. Батьки й матері запитують у дітей, що ті хочуть робити; вислуховують усе, з чим діти до них звертаються, не залишають без уваги будь-які їхні спонтанні дії. Дорослі не погрожують своїм дітям і не бувають агресивними з ними, у той же час не схильні до безмірної опіки. Їх також відрізняє послідовна стабільність поведінки [24].

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за необхідне відзначити, що, обдарованість є багатомірним за своєю природою явищем, а тому будь-який окремий випадок дитячої обдарованості повинен оцінюватись з точки зору усіх наведених критеріїв класифікації її видів. Слід також зазначити, що ідентифікація обдарованих дітей – це тривалий процес, заснований на використанні багаторівневого комплексу методів аналізу поведінки дитини.

1.3. Роль роботи ГПД та діяльності вихователя ГПД у розвитку молодших школярів, особливості облаштування укриттів

Робота вихователя ГПД розпочинається зі знайомства з оперативною інформацією по закладу освіти. На даному етапі у його функції входить: привітання вихованців; перевірка по класному журналу відвідування та успішності вихованців; отримання від учителя початкових класів інформації про поведінку молодших школярів, що відвідують групу, про їх настрої і самопочуття; отримання інформації про характер завдань на самопідготовку; отримання вказівок від керівників школи; внесення поправок в план роботи на день на основі отриманих настанов; огляд приміщення для заняття з групою з метою перевірки відповідного мікроклімату в класі санітарно-гігієнічним нормам (свіже повітря в приміщенні, освітленість приміщення, стан навчального та ігрового обладнання) [25].

Прийнявши дітей в групу вихователь: робить відмітку в журналі групи про відсутність окремих учнів; вислуховує прохання присутніх дітей; ознайомлюється зі змістом записок батьків вихованців; дає необхідні

розпорядження старости (або помічнику вихователя) і черговим; повідомляє групі план роботи на день, враховуючи побажання і прохання вихованців, приймаючи їх пропозиції.

Наступним важливим обов'язком вихователя є організація відпочинку дітей на відкритому повітрі незалежно від погоди і пори року. Прогулянка на пришкольній території у поєднанні з рухливими іграми середньої інтенсивності (малорухомі ігри) може тривати 1,5 год, прогулянки в природу – до 2 год (залежно від віку учнів і від тривалості роботи групи).

Організовуючи передобідне перебування на повітрі, слід враховувати, що діти втомлені, причому в різній степені, тому необхідна помірно рухова діяльність і диференційований підхід до учнів з різними фізичними можливостями. Важливо звертати увагу на те, щоб діти під час ігор не перевтомлювалися.

При цьому у функції вихователя входить: перевірка наявності у всіх вихованців відповідної сезону одягу і взуття (у зимовий час наявність головних уборів); організація занять, що вимагають від дітей рухової діяльності; пояснення правил гри, розподіл між дітьми ролей, завдань та ігрового інвентарю.

Весь той час, поки діти перебувають на повітрі вихователь повинен також: приймати заходи та охорони життя і здоров'я малюків; попереджати можливість дитячого травматизму; стежити за самопочуттям вихованців, відносинами між ними, порядком і дисципліною.

По закінченні заняття вихователь: коротко підводить підсумки занять; вислуховує побажання дітей; дає оцінку діям вихованців.

Після повернення до школи після занять на свіжому повітрі вихователь: нагадує дітям про необхідність привести одяг і взуття в порядок; стежить за тим, щоб всі діти переодягнулися і перевзулися (змінний одяг та взуття); організовує умивання дітей, попередньо перевіривши наявність полотенець і мила.

Наступна посадовий обов'язок вихователя – організація харчування

вихованців. Його функції на даному етапі (режимному моменті) полягають у: здійсненні контролю за чистотою рук дітей (обов'язкове миття рук з милом перед походом в їдальню); своєчасне направлення в їдальню чергових, щоб вони накрили столи і підготували все для обіду; нагадуванні хлопцям (а краще згадування разом з дітьми) перед походом в їдальню правил поведінки за столом; розстановці дітей по парах; здійснення контролю за дотриманням дисципліни. Під час обіду вихователь: стежить за дотриманням порядку за столом; контролює дотримання техніки безпеки при користуванні столовими приладами; вимагає від дітей акуратності під час їжі, підтримання чистоти на столах [26].

В післяобідній час з фізіолого-гігієнічних міркувань вихователь проводить короткочасне групове заняття в приміщенні. У цей час вихователь: стежить за тим, як беруть участь у ньому його вихованці; всіляко заохочує їх активність. По закінченні заняття вихователь: коротко підводить підсумки занять; вислуховує побажання дітей; дає оцінку діям і поведінці вихованців.

До самопідготовки вихователь надає молодшим школярам деякий час для неорганізованого відпочинку. В цей час він паралельно створює необхідні умови для проведення самопідготовки – наступного найважливішого режимного моменту в роботі групи продовженого дня. Вихователь на даному етапі: провітрює клас (організовуючи при необхідності вологе прибирання); перевіряє та забезпечує (при відсутності у когось з вихованців) наявність підручників та інших навчальних посібників; стежить та готовністю і розміщенням дітей за партами.

Під час проведення самопідготовки основними функціями вихователя є: розробка разом з вихованцями плану виконання того чи іншого конкретного завдання (план записується на дошці для всіх учнів або дається на картках із завданнями для окремих учнів); націлювання учнів на самостійну роботу, серйозне ставлення до виконання своїх навчальних завдань; спостереження за тим, як діти приступили до роботи; підтримання

спокійної ділової обстановки в групі під час виконання ними самостійної роботи (спостереження за діяльністю групи, вимога від кожного самостійної і старанної роботи, контроль за раціональним витрачанням часу дітьми на самопідготовку, за виконанням завдання у встановлені терміни); проведення мікропауз реабілітаційного характеру (фізкультхвилинки, вправи для очей, рук, хребта, прослуховування запису з звуками природи, невеликі ігрові вправи); здійснення індивідуального підходу до кожної дитини в процесі проведення самопідготовки: забезпечення дитині можливості вибору того предмета, з якого він почне виконання ним домашнього завдання (з письмового або усного предмета); підвищена турбота, чуйність і такт до вихованців, що мають слабе здоров'я, часто пропускає заняття, що вимагає щадного режиму; прояв більшої терпимості по відношенню до учнів з труднощами в навчанні (по можливості додатково пояснювати незрозуміле, постійно контролювати, вчасно виявляти засвоєне, тримати зв'язок з учителями, повідомляти їм про успіхи і невдачі таких учнів); здійснення індивідуального контролю за роботою не тільки слабо встигаючих, але й середніх і сильних учнів, а також надання їм доцільної допомоги; здійснення фронтальної перевірки роботи всієї групи; підведення підсумків (зіставлення мети роботи та її результатів; осмислення і виправлення вихованцями зроблених помилок; оцінювання) [25].

Заняття на свіжому повітрі після самопідготовки в основному повинні задовольняти потребу дітей у русі. Наведемо поширену структуру спортивного години з урахуванням рекомендацій методистів фізичного виховання [25]:

1. Початок заняття з повільного бігу, що чергується з ходьбою (3-5 хв).
2. Загальнорозвивальні вправи з комплексу ранкової оздоровчої гімнастики (6-8 вправ, 4-5 хв).
3. Вправи або комплекс рухів, які рекомендував учитель фізичної

культури як домашнє завдання.

4. Вправи для розвитку витривалості: стрибки через скакалку по черзі на правій і лівій ногах, на двох ногах разом (15-20 хв).

5. Естафета з елементами смуги перешкод, біг з прискоренням.

6. Рухливі ігри; програмні, тобто ті, які вивчаються на уроках фізкультури («День і ніч», «Третій зайвий», «Пастка» та ін.), і за вибором учнів.

Запропонована схема спортивного години є дуже вдалою, оскільки, починаючи з розігрівачих вправ, поступово збільшується інтенсивність рухової активності молодших школярів. Безумовно, плюсом є й те, що ця схема поєднує в собі і гімнастичні вправи (причому на різні групи м'язів), і улюблені дітьми ігри. Головні функції вихователя на даному етапі в основному ті ж, що й при проведенні занять на відкритому повітрі у передобідній час: перевірка наявності у всіх вихованців відповідної сезону змінного одягу та взуття; організація занять, що вимагають від дітей різної рухової діяльності; пояснення правил гри, розподіл між дітьми ролей, завдань та ігрового інвентарю.

Весь той час, поки діти перебувають на повітрі, вихователь повинен також: приймати заходи по охороні життя і здоров'я малюків; попереджати можливість дитячого травматизму; стежити за самопочуттям вихованців, відносинами між ними, порядком і дисципліною.

По закінченні заняття вихователь: коротко підводить підсумки занять; вислуховує побажання дітей; дає оцінку діям вихованців.

Найважливішою умовою при проведенні спортивної години після самопідготовки є включення всіх дітей в активну рух. Консультантами вихователя при підготовці спортивних годин є вчитель фізкультури і шкільний лікар.

В кінці робочого дня вихователь: призначає чергових на наступний день; організовує прибирання приміщення; розмовляє з батьками; відпускає додому дітей; проводить запис занять в журналі групи; доповідає

керівникам школи про закінчення роботи.

Таким чином, ознайомившись зі змістом діяльності вихователя при організації кожного з режимних моментів роботи групи продовженого дня, легко помітити, що діяльність далеко не тотожна діяльності вчителя.

В останні роки в освітніх установах групи продовженого дня є однією з провідних форм організації життєдіяльності дітей, їх інтелектуального й морального розвитку. Так як більшість батьків значну частину часу зайняті на роботі, вибір ними для своїх дітей заняття в групі продовженого дня очевидний. Отже, перед групами продовженого дня стоять завдання виховання особистості дитини, забезпечення безпеки її життя і здоров'я.

Головною метою школи, як соціального інституту в сучасних умовах є різнобічний розвиток дітей, їх пізнавальних інтересів, творчих здібностей, загально-навчальних умінь, навичок самоосвіти, здатних до самореалізації особистості.

Молодший шкільний вік вважається найбільш сприятливим і значущим періодом для виявлення і розвитку творчого потенціалу особистості. У цьому віці закладаються основи творчої та освітньої траєкторії, психологічна база продуктивної діяльності, формується комплекс моральних цінностей, якостей, здібностей, потреб особистості. Все це визначає успішність подальшого навчання, виховання та соціалізації особистості [25].

На розвиток молодших школярів впливають багато факторів життя. Соціальна середовище, в якому вони обертаються – це сім'я, друзі, знайомі і не знайомі люди, з якими їм доводиться зіштовхуватися. Загальноосвітня школа, де вони отримують знання, а деколи проводять в ній більшу частину дня діти, як відвідують групу подовженого дня. Школи додаткової освіти, де вони задовольняють свої потреби в самовираженні. Все це відкладає відбиток на розвиток дитини як особистості. Кожен з нас повинен вкласти в наших дітей свою частину знань, умінь і навичок, щоб допомогти школярам правильно розвиватися.

Вкласти в них міцну основу для їх подальшого та успішного просування по життю. Від того, як організовано життя і діяльність дитини у групі продовженого дня, наскільки правильно зроблений відбір змісту, видів діяльності, її форм та їх поєднання в єдиній системі виховного впливу залежить успіх виховної роботи в цілому.

Вихователь групи продовженого дня повинен намагатися вирішувати завдання розвитку різноманітними способами, використовуючи наступні види діяльності: ігри, конкурси, свята, вікторини, виховні заходи, клубний годинник тощо.

Вихователь ГПД в міру своїх сил і здібностей робить життя дітей цікавим, змістовним, правильно організованим повсякденно, наповненим кожний день корисними думками і справами, маленькими перемогами і радіщами.

У нормативних документах сказано про те, що в групі продовженого дня головною є виховна робота, однак без розвиваючих методів та прийомів не можливо виховати цілісну особистість. Тому робота з дітьми в ГПД слід проводити на паралелі виховання і розвитку.

Завдання вихователя групи продовженого дня полягає в тому, щоб не тільки зайняти дитину грою, заповнити вільний час, але і організувати такі заходи, які були б цікаві й корисні школяреві відповідного віку, сприяли його інтелектуальному і фізичному розвитку, збагачували його емоційно.

Забезпечуючи цілеспрямованість, комплексність і безперервність виховного впливу на дітей, вихователь ГПД повинен створювати обстановку, сприятливу для розвитку кожної дитини і всього колективу.

Особливе місце в режимі дня посідає самопідготовка, яка повинна проводитися в один і той же час. Під час самопідготовки вихователь підтримує необхідний для самостійної роботи порядок і забезпечує успішне виконання завдань всіма учнями, прагнучи закріпити ті знання, які діти набули на уроках. Вихователь повинен спонукати дитину до самостійного розмірковування, всіляко стимулювати його вольові зусилля,

розвивати розумові здібності [27].

Вихователем ГПД повинні бути передбачені розвиваючі заняття перед самопідготовкою, щоб підготувати дітей до самостійної навчальної роботи, що вимагає від них активної розумової діяльності (матеріали на розвиток мовлення, збагачення словникового запасу, тренування уваги, пам'яті, закладання основ творчості). У цьому допомагають наукові та методичні книги.

Короткочасність таких занять, своєрідних розумових гімнастик, вимагає чіткості і динамічності їх проведення і обов'язково в ігровій формі.

Найбільш прийнятна тривалість таких занять – 10-15 хвилин. Відпочилі, без ознак втоми і збудженості, діти легко включаються в розумову діяльність при виконанні домашніх завдань.

У вільний час всі діти тягнуться до ігрової діяльності, так як гра для деяких з них є сенсом життя. У рухливих іграх діти розвивають в першу чергу свої фізичні здібності; через сюжетно-рольові ігри вони успішно освоюють елементи людської діяльності, а з допомогою дидактичних ігор краще засвоюють і поглиблюють знання навчальної програми. У час, відведений для ігор, діти групуються за інтересами, а завдання вихователя - допомогти дітям визначитися з грою.

Важливу роль у розвитку дитини молодшого шкільного віку відіграє потреба в русі. Рухливі ігри – не тільки форма активного відпочинку дітей, а й засіб залучення дитини до здорового способу життя. Рухливі, емоційні ігри та ігри-змагання, естафети розвивають у них кмітливість, швидкість реакції, зменшують скутість і емоційну загальмованість.

Кожна гра виконує певні функції. Гра містить великі виховні можливості, так як вона завжди бажана. Ігри створюють великі можливості для розвитку організаторських умінь і навичок хлопців. Будь-яка гра робить життя дитини багатшими, розширює досвід далеко за межами того, що можна пережити в повсякденності. Ігри допомагають дитині освоювати багато корисних функцій, розвивати здібності і важливі у житті якості. Але

головне, чого він навчається в грі – це бути людиною. В ігровій діяльності діти отримують навички групової роботи, тобто відбувається розвиток комунікативних здібностей і створюється радісний робочий настрій, що теж важливо в умовах тривалого перебування дітей у школі [27].

У розвитку дітей слід використовувати пізнавальні ігри: ігри-конкурси, ігри-подорожі, «Поле чудес», «Хто хоче отримати приз» і інші; інтелектуальні: невеликі логічні завдання для дітей. До них відносяться ребуси, кросворди.

На перший погляд, здається, що їх виконання не становить труднощів для дитини. Насправді вони напружують весь свій розум, силу, щоби розв'язати задачу, причому справляються далеко не всі. Тому особливо важливо підходити до дітей дуже індивідуально, враховувати рівень розвитку дитини, слід урізноманітнити ігри за ступенем складності, щоби кожен вихованець відчував свою значимість і міг проявити свій інтелект. Необхідно давати значно часу для роздумів, не поспішати з відповіддю.

Сюжетно-рольові ігри молодших школярів мають свої особливості. Так, наприклад, вони нетривалі за часом і в них бере участь невелика кількість людина. Вихованці з задоволенням грають у ігри: «Школа», «Магазин», «Моя сім'я», «Лікарня» та інші.

Також загальному розвитку дітей сприяють спортивний годинник, бесіди з правил дорожнього руху та безпеки життєдіяльності, уроки ввічливості, розвиваючі ігри, трудова діяльність, які допомагають дитині жити в групі продовженого дня насиченим, повним життям.

В сучасних умовах надзвичайно важлива задача вихователя ГПД: домогтися того, щоб наші діти вирости не тільки свідомими і здоровими членами суспільства, але і обов'язково, ініціативними, думаючими, здатними на творчий підхід до справи. Тому в даний час однією з головних цілей виховної роботи стає формування дитячого інтелекту, а основою розвитку розумових здібностей у молодшому шкільному віці є

цілеспрямований розвиток пізнавальних психічних процесів: уваги, уяви, сприйняття, пам'яті, мислення.

І тут на допомогу вихователю приходять розвиваючі ігри, спрямовані на формування у дітей інтелектуально-творчих здібностей: спостережливості, гнучкості, вміння аналізувати, порівнювати, логічно мислити; умінь знаходити залежності й закономірності; здатність до комбінування, просторового уявлення і уяви, здатності передбачати результати своїх дій; стійкого уваги, добре розвинутої пам'яті.

Ефективним засобом розвитку творчих здібностей молодших школярів є – оригамі. Не перелічити всіх переваг оригамі в розвитку дитини.

Доступність паперу як матеріалу, простота його опрацювання приваблюють дітей. Оригамі вчить дітей різним прийомам роботи з папером, таким, як згинання, складання; розвиває здатність працювати руками, у них удосконалюється дрібна моторика рук, відбувається розвиток окоміру; стимулюється розвиток пам'яті, так як дитина, щоб зробити виріб, повинна запам'ятати послідовність її виготовлення, прийоми і способи складання.

Складаючи фігурки з паперу, дитина концентрує всю свою увагу на цьому процесі. Заняття цим видом мистецтва є психотерапією, яка дозволяє відволіктися школяреві від повсякденних уроків і турбот, допомагає тренувати пам'ять.

Шляхом складання паперу з типу оригамі можна отримати різні види іграшок – тварин, птахів, риб. Паперові фігурки можна використовувати при оформленні класу, для прикраси новорічної ялинки і т. д.

Основними напрямками діяльності виховної роботи в ГПД школи є – естетичний, патріотичний, екологічний, пізнавальний, спортивно-оздоровчий. Через гру, читання та обговорення казок, оповідань разом з дітьми розглядаються такі ціннісні категорії, як добро, совість, сором, милосердя, великодушність. Така діяльність сприяє формуванню у

молодших школярів бажання ставати кращими. Турботливе ставлення до оточуючих – найцінніша моральна якість, що виховується у дітей з раннього віку, тому в ГПД слід проводити бесіди про дружбу, а також заняття на теми «Культура спілкування і поведінки».

Досить актуальним питання є організація безпеки дітей під час навчання, а також організація укриттів.

В укритті має бути мінімум 0,6 кв. м на 1 особу, хоча фахівці рекомендують збільшити цей показник хоча б до 1 кв.м на дитину, якщо йдеться про заклади освіти. Варто також зважати й на загальну площу приміщення, наявність там природної чи штучної вентиляції тощо.

Як можливе укриття варто розглядати ще й:

- підвальні, цокольні та перші поверхи об'єктів цивільного та промислового призначення;
- споруди котлованного типу (автостоянки, паркінги, гаражі, підземні ТРЦ тощо);
- підземні склади;
- підземні переходи між станціями метро;
- тунелі;
- колишні оборонні об'єкти й бази тощо.

Але варто мати на увазі, що всі ці споруди та приміщення не призначені для захисту від прямого попадання, лише від вторинних наслідків (вибухові хвилі, уламки, стрілецька зброя).

Об'єкт до того ж має бути в належному технічному, санітарному та протипожежному стані. Там мають бути щонайменше два виходи (входи). Єдиний виняток – для приміщень місткістю до 20 осіб. Висота стелі не може бути меншою за 1,7 метрів.

Обладнання укриттів розраховується на безперервне перебування впродовж не менше 48 годин, тож необхідно забезпечити:

- місця для сидіння (лежання). Можна використовувати наявні в закладах стільці, лавки чи ліжка, спортивні мати, каремати;

- ємності з питною водою (одна особа/2 л на добу);
- контейнери для продуктів харчування;
- виносні баки для нечистот, що щільно закриваються (для неканалізованих будівель і споруд);
- резервне штучне освітлення (електричні ліхтарі, свічки, газові лампи тощо) та електроживлення;
- первинні засоби пожежогасіння (відповідно до встановлених норм);
- засоби надання медичної допомоги;
- засоби зв'язку та оповіщення (телефон, радіоприймач, інтернет, рекомендовано встановлення Wi-Fi пристроїв);
- шанцеві інструменти (лопати штикові та совкові, ломи, сокири, пилки, ножівки тощо).

Крім того, однією з вимог є дотримання правила не менше метра на людину.

За можливості найпростіші укриття забезпечуються додатковим обладнанням, інструментами та інвентарем відповідно до норм, установлених для захисних споруд.

Біля вхідних дверей необхідно розмістити табличку розміром 50х60 см із написом «Місце для УКРИТТЯ», а також адресою місця розташування споруди, її балансоутримувача та місця зберігання ключів.

Протягом усього життя людині слід надавати вибір дій у певних життєвих ситуаціях, допомагати формувати моральний досвід. Вихователю групи продовженого дня необхідно вміло спрямовувати діяльність дітей, активно заповнювати «вільний простір». Проходячи шляхи розвитку в початковій школі, учні легше адаптуються, переходячи в середню ланку.

ГПД дає дітям багато: всебічний розвиток творчих здібностей, набуття навичок самостійного навчання, гармонійно спланований дозвілля, здоров'язберігаючий режим, формування соціально-значущих навичок, спілкування з однолітками.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРОЯВУ ТА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

2.1. Дослідно-експериментальна робота з розвитку обдарованості молодших школярів

Варто зауважити, що для розкриття природних здібностей, ефективного навчання та розвитку обдарованих дітей на базі середніх шкіл періодично проводять процедури виявлення обдарованих дітей та підлітків, для чого існують численні тести, системи яких розроблені в усіх розвинених країнах світу та адаптовані для міст і сіл. В Україні широко використовуються тести Г.Айзенка, Д.Векслера, Л.Занкова, Н. Левітова, А.Нечаєва та ін. Проте ефективна ідентифікація обдарованості за допомогою одноразової процедури тестування неможлива, оскільки виявлення обдарованих дітей – це, як правило, тривалий процес, пов'язаний з аналізом розвитку конкретної дитини. Отже, для практиків придатніші критерії, які можна визначити шляхом безпосереднього спостереження за дитиною. Такі параметри були розроблені наприкінці ХІХ ст. російським педагогом Г.Рукавишниковим [13].

Треба вказати, що фактично найбільш адекватною формою ідентифікації ознак обдарованості у тієї чи іншої дитини слід визнати психолого-педагогічний моніторинг, який передбачає: по-перше, аналіз поведінки дитини у тих сферах діяльності, які максимально відповідають її схильностям та інтересам; по-друге, експертну оцінку продуктів діяльності дітей (малюнків, віршів, технічних моделей розв'язання математичних задач тощо) із залученням певних спеціалістів (математиків, художників, філологів та ін.); по-третє, тривалість діагностичного процесу.

Зазначимо, що у дослідженні було проведено діагностику обдарованості у молодших школярів. Для проведення дослідження були залучені учні 2-х

класів (контрольний - 14 учасників) та експериментальний – 16 учасників) віком 8-9 років (у загальній кількості 30 учасників). В обох класах було проведено діагностику різних видів обдарованості (контрольні зрізи).

Організація педагогічного експерименту здійснювалась відповідно до його ключових етапів: констатувального, формувального та контрольного (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Етапи емпіричного дослідження прояву і розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку

№	Етап	Зміст роботи
1	Констатувальний	Здійснення первинної діагностики різних видів обдарованості в учнів двох класів
2	Формувальний	Дослідження креативної обдарованості за методиками Торренса, Хаана і Каффа,
3	Контрольний	Повторна діагностика видів обдарованості в учнів двох класів. Додатково застосована методика Равена для визначення креативної обдарованості в експериментальному класі

На констатувальному етапі основною метою діяльності було вивчення діагностики різних видів обдарованості в учнів контрольного та експериментального класів.

В експериментальному класі проводилось дослідження креативної обдарованості на етапі формувального експерименту.

Були використані наступні методики: тест Торренса, Хаана і Каффа, шкала прогресивних матриць Равена.

Тест Торренса призначений для дослідження творчого мислення обдарованих дітей; допомагає виявити, наскільки у дитини розвинуті спостережливість, рівень володіння елементами аналогізування, узагальнення, класифікації [20].

Перед дитиною кладуть наклеєні на картон темного кольору два білих кружечки діаметром 5 см і задають питання: «Що це може бути?». Дитина повинна назвати якомога більше предметів, оточуючих її в повсякденному житті. За кожний запропонований варіант зараховується бал. Максимальна оцінка за тест буде дорівнювати кількості запропонованих дитиною варіантів. Основними показниками прояву творчих здібностей дітей при виконанні тесту Торренса виступають легкість виконання завдання та оригінальність задумів. Легкість виконання тесту визначається підрахунком запропонованих варіантів.

Оригінальність визначається при допомозі показника частоти повторюваності запропонованих варіантів.

Можна також визначити додатковий показник-гнучкість мислення, яка проявляється як здатність дитини знаходити незвичайне у звичайному. Даний показник визначає, наскільки творчо підходить дитина до виконання завдання.

Тест Е. Торренса може бути застосованим до дітей дошкільного і шкільного віку (перший - другий клас). До третього класу включно методика проводиться в індивідуальній формі. Починаючи з четвертого класу – в груповій. Образну батарею можна проводити в груповій формі з учнями початкової школи. Для проведення вербальної батареї необхідно 45 хвилин, образної – 30 хвилин без врахування часу на інструкції [20].

Експериментатор повинен пояснити дітям, що вони будуть робити, викликати у них інтерес до завдань і створити мотивацію для їх виконання.

Для проведення вербальної батареї необхідний альбом зі стимульними матеріалами «Вирази свої ідеї з допомогою слів» і бланк відповідей, для проведення образної батареї – тестовий зошит «Вирази свої ідеї за допомогою малюнків». При обробці даних тестування використовуються спеціальні бланки фіксації результатів для вербальної та образної батарей. Для роботи за методикою П. Торренса необхідне попереднє чітке засвоєння методичної інформації. Тести не

допускають ніяких змін і доповнень. Не можна використовувати слів «тест», «екзамен», «перевірка» у всіх поясненнях та інструкціях. Рекомендується використовувати слова: вправи, малюнки, картинки. Недопустимі створення тривожної і напруженої атмосфери екзамену, перевірки, конкуренції. Тестування повинне проходити у вигляді захопливої гри. Це важлива умова для досягнення об'єктивних результатів.

У процесі обробки результатів відповіді в кожному вербальному субтесті необхідно оцінювати по трьом параметрам: легкість, гнучкість та оригінальність [20].

Виявлення обдарованих дітей, які мають певні здібності, є складною багатоаспектною проблемою. Жодний із відомих методів не може претендувати на виключну роль у визначенні обдарованості. Найбільш ефективним методом дослідження креативності дітей молодшого шкільного віку є тест Торренса, який дозволяє виявити рівень творчого мислення, творчого сприйняття і творчої діяльності. Діагностика обдарованості є основою для подальшої роботи педагогів, психологів, батьків і сприяє створенню психолого-педагогічних умов для активізації і прояву здібностей дітей. Результати дослідження занесено до таблиці (додатки А, Б)

Методика Хаана і Каффа [19] спрямована на діагностику різних видів обдарованості дітей.

Для проведення емпіричного дослідження були залучені батьки учнів 2-х класів (у кількості 30 учасників). Методика дає можливість кількісно оцінити ступінь вираженості у дитини різних видів обдарованості і визначити, який вид обдарованості переважає в даний час. Зіставлення всіх десяти отриманих оцінок дозволяє побачити індивідуальний «портрет розвитку здібностей». Ця методика не охоплює всіх можливих проявів дитячої обдарованості. Її слід розглядати як складову частину загального комплексу методик діагностики дитячої обдарованості.

Тест передбачає 80 питань, систематизованих по десять відносно самостійних областей поведінки і діяльності дитини (додаток В). Необхідно

вивчити їх і дати оцінку дитині по кожному параметру.

Кожному учаснику тестування видавалася брошура з тестом і бланк відповідей. Виконання завдань розраховано на 10-15 хвилин.

Результати дослідження занесено до таблиці (додаток Г).

У дослідженні використана шкала прогресивних матриць Дж.Равена [19]. Вона направлена на визначення рівня розвитку інтелекту та наочно-образного мислення дітей молодшого шкільного віку. Для проведення емпіричного дослідження були залучені учнів 3-х класів віком 8-9 років у кількості 30 чоловік.

Дана методика дозволяє оцінити рівень розвитку невербальної складової інтелекту, визначити можливість аналізу навичок навчання, виявити сформованість таких психічних процесів як увагу, перцепція, мислення в їх наочно-образної складової.

Вона включає в себе 10 матриць, які поступово ускладнюються і направлені на пошук закономірностей в розташуванні деталей на матриці (представлена у верхній частині вказаних малюнків у вигляді великого чотирикутника) і підбір одного з восьми поданих нижче малюнків в якості недостаючої вставки до цієї матриці, яка відповідає малюнку (дана частина матриці представлена внизу у вигляді прапорців з різними малюнками на них). Вивчивши структуру великої матриці, дитина повинна вказати ту із деталей (один із восьми нижніх прапорців), яка краще всього підходить до даної матриці, тобто відповідає її малюнку, або логіці розміщення його деталей по вертикалі і горизонталі [19].

На виконання всіх десяти завдань дитині відводиться 10 хвилин. По закінченню часу визначається кількість правильно вирішених матриць та загальна сума балів, які набрані дитиною за їх вирішення. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал. Результати дослідження занесено до таблиці (додаток Д).

На першому, експериментальному, етапі дослідження проводилася діагностика різних видів обдарованості у молодших школярів. Другий етап

передбачав розробку рекомендацій, заходів, вправ, завдань для ефективного навчання та розвитку обдарованих дітей молодшого шкільного віку в групі продовженого дня; а також дослідження динаміки креативної обдарованості.

В спеціально-профільних джерелах зазначаються розвивальні вправи, ігри, завдання, які варто використовувати вихователям ГПД, а також рекомендовано розробки варіантів творчих ігор, завдань та вправ, що можуть бути сюжетами для самопідготовки.

Розумова розминка

1. Цікаві запитання з елементами ТБВЗ.

— «Буває — не буває» — довести, чого не буває (крокодили не літають, але можуть летіти в літаку).

— Чому вода мокра?

— Чому на руці 5 пальців?

— Чому два вуха, два ока, а ніс один?

— Як зробити, щоб уроки самі виконувалися?

— Що робити з 20-ма однаковими іграшками?

— Як використати море молока, киселю, каші?

— Як приготувати печиво різної форми, якщо відсутні формочки?

— Як донести пиріжки, якщо розірвався пакет?

— Куди поділася дірка від бублика?

— Як пролізти у вушко голки?

— Як швидко прибрати сніг біля школи?

— Через що ти ходиш до школи?

— Чим завершується літо і починається осінь?

— Коли небо є нижчим, ніж земля?

— Чи може коса косу перерізати?

— Що на небі одне, а у баби дві?

— Що рукою не схопиш?

— Що поруч іде, а сліду не залишає?

— Чому бурульки падають із даху?

- У Червоної Шапочки 10 однакових шапочок. Що з ними зробити?
- Пішли в похід до лісу. Узяли консерви і хліб, а ніж і відкривачку забули. Що робити?
- Необхідно розклеїти афіші цирку, а клею немає. Що робити?
- Знайко просить у Пончика рецепт пирога, а Пончик не вміє писати. Що зробити?
- Загубилися рукавички, а надворі мороз. Як бути?
- Чим зачесатися, якщо відсутній гребінець?
- Як змінитися колобку, щоб його не могли з'їсти?
- Як збудити Сплячу Красуню?
- Як розсмішити царівну Несміяну?
- У лісі є школа зайців. Що там вивчають?
- Що зробити для того, щоб швидко знайти песика, який загубився?
- Як переконати Бруднулю Пістрявенького, що потрібно митися?
- Придумати речення, у якому слова мороз, бублик, хвиля писалися б з великої літери. (Мороз може бути прізвищем, Бублик — прізвиськом собаки, Хвиля — назвою кафе, кінотеатру.)
- Троє коней пробігли в одній упряжці 3 км. Скільки кілометрів пробіг кожний кінь?
- Гуска, яка стоїть на одній нозі, важить 2 кг. Скільки важитиме гуска, якщо вона стане на обидві ноги?
- Оленка старша, ніж Мишко, а Мишко старший, ніж Сашко. Хто старший — Оленка чи Сашко?
- Батько робить до колодязя 7 кроків, а син — 9 кроків. У кого ширший крок?
- Мій брат народився на три роки раніше, ніж я. Хто старший?
- У яку банку вміщується більше води — у дволітрову чи трилітрову?
- Чи може яблуко (риба, зошит, пачка цукру) важити 1 кг?
- Бублик розрізали на три частини. Скільки розрізів зробили?

— Яким ключем не можна відімкнути замок?

— Що подарувати на день народження Крокодилу Гені, старій Шапокляк?

— Звідки береться вітер?

— Про яких тварин можна сказати, що вони вилазять зі шкіри?

— Чи росте дерево взимку?

— Де зимують раки?

— Що означає вислів «вовка ноги годують»?

— Чи однакові у кішки очі вдень і вночі?

— Які звірі літають?

— Павук — комаха чи ні?

— Який звір спить узимку донизу головою?

— Чому рослини не можна поливати на сонці?

— Чи вміє плавати слон?

— Хто тричі народжується, перш ніж стати дорослим?

— Що станеться з бджолою після того, як вона вжалить?

— Яка ягода є найбільшою?

— Що таке біатлон?

— Замініть вислів «тримати язик за зубами» одним словом.

— Який птах на Землі найбільший?

— Яка пташка прилітає до нас узимку?

— Як зветься поле, на якому вирощують кавуни?

— Як називаються святкові кольорові вибухи у небі?

— Яку назву має дорогоцінність, що вирощують у мушлях?

— Як називається музикант, який грає на барабані?

— Назвіть ім'я автора казки «Червона Шапочка».

— Яку назву має сплющене коло?

— Як часто проводяться Олімпійські ігри?

— Як називаються книги, у яких написано про все?

— Скільки людей тягнуло ріпку?

— Яка «тварина» живе в комп'ютері?

— Як зветься «обличчя» телевізора?

— Який день року є найкоротшим? (20 грудня)

— Як називається малюнок у книжці?

— Двоє людей підійшли до берега, щоб переправитися. Човен може перевезти лише одну людину. Але переправились обоє. Як вони це зробили? (Вони підійшли до різних берегів.)

— У сім'ї троє братів. У кожного одна сестра. Скільки дітей у сім'ї?

— Летіла зграя птахів: один птах попереду, а двоє позаду, один позаду і двоє попереду, один між двома і троє в ряд. Скільки птахів? (3)

— На яких полях не росте трава?

— Не їсть, не п'є, а говорить і співає.

— У перший кошик поклали половину груш, а в другий — 5. Скільки груш було всього?

— Біла морква взимку росте. Що це?

— З яким відром ідуть по воду?

— Чи можна з кози зробити козака?

— Що знаходиться між підлогою і стелею?

— Водій автобуса має двох сестер, але вони не мають брата. Як це може бути?

— Який чайник швидше закипить — із сирію водою чи з кип'яченою?

— У кишені 15 копійок, але одна з монет не п'ятак. Які це монети?

— Як написати словосполучення «суха трава» чотирма літерами?

— Дитина сидить на дорозі й плаче: «У мене є батько і мати, але я їм не син». Чи може таке бути?

— У бабусі онучка Марійка, кіт Пушок, собака Дружок. Скільки онуків у бабусі?

— На дереві сидять два птаха, два горобця, а решта — ворони. Скільки ворон?

— З якого посуду не можна поїсти?

— На яке запитання не можна відповісти «так»? (Ти спиш?)

— Який годинник показує правильно час тільки двічі на день?

— Що можна побачити із заплющеними очима?

— Яких камінців немає в жодному морі? (Сухих)

— З'явилася фірма «Няв-гав-іго-го». Хто є власниками фірми?

— Скільки кінців у палки у двох палок? у половини палки?

— Якою дорогою півроку плавають, півроку їздять?

— У вазі три яблука, дві груші, чотири апельсини, один лимон.

Скільки яблук у вазі?

— Мішок борошна коштує 100 гривень. Скільки коштує тригривнева булочка?

— Опівночі йшов дощ. Чи може через два дні цій самій порі бути сонячна погода?

2. Гра «Обери правильну відповідь»

— Курочка Ряба знесла золоте яєчко, писанку чи кіндер-сюрприз?

— Який хлібобулочний виріб утік від баби і діда: бублик, колобок чи батон?

— Що купила на базарі Муха-цокотуха: мед, самовар чи комара?

— Як звали собачку у казці «Ріпка»: Сердючка, Жучка чи Рекс?

— Що виростає у берези навесні: сережки, намисто чи браслети?

— Як звали миролюбного кота з мультфільму: Базиліо, Леопольд, Матроскін?

— Хто в казці «Буратіно» торгував п'явками: Дуремар, папа Карло чи Карабас Барабас?

— Яка казкова героїня мала блакитне волосся: попелюшка, Дюймовочка чи Мальвіна?

— Яке було прізвисько у героїнь казки «Івасик-Телесик»: Дракони́вни, Зміївни, Ящіркі́вни?

— Як звали одного з друзів Вінні-Пуха: Гривенька, П'ятачок,

Грошик?

— Якого кольору була шляпа у Незнайка: строката, блакитна чи сіробуромалинова?

— Як називалося місто, у якому жив Незнайко: Квіткове, Кактусове, Пальмове?

— Як називалася річка, біля якої жив Незнайко: Перцева, огіркова, Томатна?

— Чим пригощала Лисичка Журавля з казки: манною кашею, піцею, шашликом?

— З чого фея зробила карету для Попелюшки: гарбуза, помідора, ананасу?

— З якого предмета Мальвіна провела урок для Буратіно: арифметики, англійської мови, фізкультури?

— На які пояси поділяється планета Земля: теплові, вовняні, шкіряні?

— Як називається кухар на кораблі: менеджер із харчування, кок, ложкар?

— Який океан найбільший: Тихий, океан сліз, Океан Ельзи?

— Як називається український національний танок: канкан, гопак, ча-ча-ча?

— Кого отримав у спадок молодший син мельника з казки «Кіт у чоботях»: пацюка, верблюда, кота?

— Який чарівний предмет був у Аладіна: ліхтарик, лампа, світлофор?

— Як звали хлопчика з Простоквашино: дядько Федір, Том Соєр, Нільс?

— Хто жив у хатинці на курячих ніжках: курочка Ряба, Півник Золотий гребінець, Баба Яга?

— На якій пташці Дюймовочка відлетіла у теплі краї: на папузі, на ластівці, на гаві?

— Як зветься той, хто вирощує хліб: хлібороб, булочник, бубличник?

— Як звали кошеня з мультфільму: Хрю, Гав, Іго-го?

— На чому барон Мюнхгаузен літав на Луну: на ракеті, на ядрі, на мітлі?

— На якому полі Буратіно хотів виростити грошове дерево: волошковому полі, полі чудес, футбольному полі?

— Як називалася яхта капітана Врунгеля: «Біда», «Злидня», «Неприємність»?

— Як називається людина, яка керує оркестром: диригент, агент, палочник?

— Що проковтнув Крокодил із казки «Мийдодір»: мочалку, калошу, Тотошу?

— Що виловив рибак у синьому морі: золотий ключик, золоту рибку, золотого оленя?

— Кого Вінні-Пух хотів переконати, що він хмарка: бджіл, мисливців, синоптиків?

3. Гра «Що трапиться якщо?»

— зникнуть усі дерева?

— не буде зими?

— зникнуть усі звірі?

— не стане ночі?

— не буде автомобілів?

— зникнуть солодощі?

— будуть тільки солодощі?

— речі почнуть говорити?

— дорослі й діти поміняються місцями?

— і дорослі, і діти тільки гратимуть у комп'ютерні ігри?

— чарівник виконає по одному бажанню всіх людей?

— слони зменшаться до розміру кішки?

— зникнуть мобільні телефони?

— люди розучилися лічити?

— усі люди стануть товстими або дуже високими?

- усе стане вдесятеро важчим (легшим)?
- можна замовляти сни?
- у людини буде чотири руки?
- Земля почне обертатися навколо своєї осі не за добу, а за годину? тиждень? рік?
- пори року триватимуть не три місяці, а рік?
- якщо люди з'являтимуться на світ уже дорослими?
- з життя людей зникне спорт?
- вода в морі стане не солона, а солодка?
- зникнуть пташки?
- увесь час триватиме свято?

Вправи та ігри для розвитку нестандартного мислення

Вправи

1. Завдання: розповісти про своє ставлення до події або явища, а потім поглянути на це очима інших людей або тварин. Наприклад: іде перший сніг.

Як ти ставишся до цього? Тепер уяви, що ти водій великої вантажівки, льотчик, який вирушає в політ, зайчик у лісі, ведмідь тощо. Або всі учні захопились іграми у космічних прибульців. Якої думки про це батьки, учителі, старшокласники, твій домашній собака (кішка)?

2. Переповісти відому казку або коротке оповідання від імені її персонажів.

Як би розповіла свою казку Червона Шапочка, її мати, бабуся, вовк, лісоруби?

3. Змінити місцями в казках чи розповідях негативних і позитивних персонажів.

4. Хто як бачить предмет (наприклад: як бачить ложку ліліпут, велетень, собака, мишка, тарілка)?

5. Скласти розповідь за заданим початком, кінцівкою.

6. Скласти біографію різних казкових героїв: крокодила Гени, Баби

Яги, Чахлика Невмирущого, Бармалея, лікаря Айболить, старої Шапокляк тощо.

7. Скласти розповідь про майбутнє своїх товаришів, казкових героїв.

8. Розказати казку, починаючи з кінця.

9. За яких умов гілка дерева, яблуко, лялька, барабан можуть бути корисними? А за яких вони можуть шкодити?

10. Описати предмет очима людини, яка його ніколи не бачила і не знає, що це і навіщо (наприклад, годинник очима австралійського аборигена, сніговика, жителя пустелі).

11. «Казковий салат». Обрати навмання 5-6 героїв різних казок. Скласти казку з цими героями. (Попелюшка, Мальвіна, крокодил Гена, Вінні-Пух, Сірий вовк)

12. Гра «Так чи ні». Ведучий задумує якийсь предмет (персонаж, число). Гравці повинні відгадати, що це, ставлячи йому запитання. Відповідати можна тільки «Так» чи «Ні». Наприкінці гри доречно прокоментувати, які запитання були найбільш вдалимими і допомогли швидше відгадати предмет.

13. «Телепат». Необхідно уявити, що ви отримали дар телепатії, можете не тільки знати думки людей, але й передавати їм свої. Як ви скористаєтеся цим даром?

14. «Рятівники». Згадати ситуації з казок, розповідей, коли позитивні герої потрапляли в критичні ситуації. Придумати не менше ніж 8 способів порятунку.

Можна пропонувати фантастичні способи.

15. «Нове свято». Запропонувати учням придумати нові свята і правила, за якими їх святкують (наприклад, свято першого комара, свято носових хусточок, свято дощику тощо).

16. «Чорна скринька». За трьома підказками, які дають послідовно, відгадати, що в чорній скриньці.

17. «Придумай нову настільну гру» (удосконалити ту, що вже існує:

доміно — печиво, шоколадні шахи (після гри можна з'їсти), гібрид шахів і доміно тощо).

18. Метод фокального об'єкта. Обрати будь-який предмет, який необхідно вдосконалити, наділити незвичайними можливостями (лялька, зошит, пенал, санки, тварина, м'яч, підручник, стіннівка тощо). Потім необхідно обрати кілька випадкових об'єктів (наприклад, електрична лампочка, повітряна кулька, телевізор). До них дібрати ознаки: електрична лампочка — світиться, тепла, прозора, перегоряє, вмикається в електромережу; повітряна кулька — літає, надувається, не тоне, відскакує; телевізор — транслює передачі, має керування. Сформульовані властивості слід перенести на обраний об'єкт.

Наприклад, нехай цим об'єктом буде зошит. Зошит, що світиться в темряві; теплий, щоб можна було зігріти холодні руки, не тоне; має дистанційне керування (сам вистрибує з ранця, посувається), його не загубиш; співучий зошит, якщо правильно пишеш, він співає, попереджає про помилки, дає поради, а якщо його рвати, він кричить; надувний: може збільшитися або зменшитися.

19. Учням пропонують розглянути репродукції картин, листівки, малюнки і дати їм нові назви. Учитель оцінює, хто назвав композицію краще.

20. Фантастичні істоти. Запропонувати поєднати властивості або частини двох-трьох об'єктів: риба + людина = русалка; кінь + людина = кентавр. А слон і муха? Собака і півень?

21. Придумати фантастичну рослину: дерево, на якому ростуть одразу кілька видів фруктів, готові вироби, цвітуть декілька різних видів квіток, на одному дереві ростуть об'єкти живої та неживої природи тощо.

22. Придумати фантастичні види транспорту, будівель, меблів, видів зв'язку.

23. Придумати загадку про заданий предмет: виделку, краватку, пляшку тощо.

24. Перетворити живу істоту на неживу і навпаки. Наприклад: яким неживим предметом можна уявити зайця? їжака? крокодила? Якою живою істотою може бути тарілка? телевізор? кеди?

25. Уявити, що ожили персонажі казок і творів, які за сюжетом загинули. Придумати продовження казок (творів). Наприклад, Снігуронька не розтанула, олов'яний солдатик не згорів, Русалонька залишилася живою; ожили персонажі картин, скульптур: запорожці, Альонушка, мисливці тощо.

26. Ви потрапили на невідомий острів, де живуть аборигени. Придумати, у що вони одягаються, що їдять, яке в них житло тощо.

27. Запропонувати учням визначити, з яким предметом меблів (посуду, транспорту) вони асоціюють членів своєї сім'ї. Наприклад: тато — диван, мати — стіл, молодший брат — стільчик.

28. Що б ти хотів отримати на наступний день народження? через рік? через десять років? через тридцять років?

29. Учора, завтра... Проживи минулий день заново. Що б ти хотів змінити в ньому? Як би ти хотів прожити наступний день?

30. Якою повинна бути школа, щоб усім хотілося в ній навчатися? Що із запропонованого можна здійснити насправді й зараз?

31. Як зробити інакше? Придумати інший спосіб якоїсь дії (наприклад: замість того, щоб щось зшити, можна склеїти, зв'язати, з'єднати скріпками; замість того, щоб писати, можна друкувати, вирізати літери, видряпувати, випалювати).

32. Придумати органи чуття, яких немає у людини: уміння бачити в темряві, літати, дихати під водою, орієнтуватися без компаса. Яким буде життя людини, яка має такі якості?

33. Уявити, що поки ви перебували в школі, для вас минуло 10 років, а для решти - день. Вам необхідно повертатися додому, а одяг замалий. Як вас зустрінуть удома? Що б ви робили ввечері? Куди б пішли вранці? Як навчати такого «дорослого»?

34. У казці про лікаря Айболитя є звір Тягништовхай. У нього дві голови. Які у нього переваги та недоліки стосовно інших тварин?

35. Ви потрапили на планету роботів. Як там розповідають казку про Колобка? про Червону Шапочку? про козу і семеро козенят?

36. «Портфель». Розкидайко поклав у портфель різні речі: порожню бляшанку, один носок, ложку, цвях, рогатку. Він запевняє, що всі ці речі йому в школі потрібні. На вашу думку, навіщо?

37. На березі річки у лісі стояв дерев'яний будиночок. Раптом він згорів. Звідки взявся вогонь?

38. «Який народ розповідав ці казки?». Учитель називає групу слів, що характеризують приналежність казки певному народові (наприклад: хата, свитка, піч, наймит; король, мантия, принцеса, лицар, маркіз; раджа, джунглі, антилопа). Надалі учні можуть самі скласти набори слів, характерних для різних народів.

39. «Так чи не так». Необхідно визначити, чи є помилка реченні, довести свою думку.

- У сосновому лісі ми збирали моркву.
- На нашій яблуні виросло багато смачних шишок.
- Спекотного літнього ранку біленький зайчик ласував кактусом.
- Усе літо бджоли збирали квітковий пилок і нектар.
- Сова вдень спить, а вночі шукає їжу.
- Кит — це найменша риба в світі.

40. Обери одну зі своїх улюблених казок. Уяви, що її герої ожили. Про що ти хотів би їх запитати?

41. Перенеси дію улюбленої казки в нашу сучасність. Як би вона змінилася?

42. Створити казку з навчального матеріалу.

Ігри

1. Гра «Чому це трапилося?» (Дати якнайбільше відповідей.)

— Мама розсердилася. Чому?

- На вулиці взимку немає снігу. Чому?
- Ти повернувся додому, а двері у квартиру відчинені.
- Друг не прийшов до школи.
- Дівчинка захворіла.
- За вікном сигналить автомобіль.
- Малюк плаче.
- Ти прокинувся у гарному настрої.
- Болить зуб.
- Телевізор працював цілу ніч.
- На вулиці грає музика.
- Викликають до школи батьків.
- Не можеш знайти потрібну річ.
- Сашко вивчив урок, але не зміг його розповісти біля дошки.

Чому?

- Не вивчив напам'ять заданого вірша.
- Мама не дозволила йти гуляти.
- Повернувся з прогулянки в розірваних штанах.
- Несподівано отримав подарунок.
- Дуже стомився.
- Не можеш заснути ввечері.
- Не виросла посаджена квітка.
- На тебе образився товариш.
- Місто прикрашене різнокольоровими ліхтариками.
- У квартиру подзвонили.
- Не знаходиться потрібна річ.
- Розбилася чашка.
- У квартирі погасло електричне світло.
- Тебе покарали за те, чого ти не скоїв.
- Ти не можеш вранці своєчасно прокинутися.
- Запізнився на урок.

— Чудово провів день.

2. Гра «Відгадай, про що запитали». (Відгадати за відповіддю, яке запитання було поставлене.)

— Я люблю спорт. (Чи любите ви спорт?)

— Кішка — свійська тварина. (Кішка — свійська чи дика тварина?)

— Березень, квітень, травень. (Назвати весняні місяці.)

— Холодно. Іде сніг. Річки замерзають. (Назвати ознаки зими.)

— Горобці, ворони синички, голуби. (Яких зимуючих птахів ви знаєте?)

— Птахи знищують шкідливих комах. (Яку користь приносять птахи?)

— Її звать Мурка. (Як звати кішку?)

— Футбол, волейбол, баскетбол, теніс. (Назвати спортивні ігри з м'ячем.)

— Автомобіль, автобус, тролейбус, трамвай, таксі, метро. (Які види міського транспорту ти знаєш?)

— Моя улюблена іграшка — волохатий ведмедик. (Назвати свою улюблену іграшку.)

— Двом онукам потрібні чотири рукавички. (Скільки рукавичок повинна сплести бабуся для двох онуків?)

— Учора я хворів. (Чому ти вчора не був у школі?)

— Я взяв цю книжку в бібліотеці. (Де ти взяв цю книжку?)

— Увечері я переглядав мультфільми по телевізору. (Що ти робив учора ввечері?)

— Я вчуся кататися на ковзанах. (Чи вмієш ти кататися на ковзанах?).

— Учора я з мамою і татом відвідував театр. (Де ти вчора був?)

— Мені дуже сподобалася вистава. (Чи сподобалась тобі вистава?)

— Я подарував мамі квіти. (Як ти привітав матусю зі святом?)

— Я загубив шкарпетку. (Що ти шукаєш?)

— Я дуже люблю малювати. (Яке твоє улюблене заняття?)

2.2. Аналіз результатів дослідження

Необхідно відзначити, що у ході дослідження творчого мислення обдарованих дітей за методикою Торренса, було виділено 2 показники: перший – «Легкість», другий - «Оригінальність».

Процентне співвідношення рівня творчого мислення за показниками «Легкість», «Оригінальність» представлено на рис. 2.1. та 2.2.

Варто зауважити, що згідно з результатами діагностування за показником «Легкість» - 36,00% дітей мають низький рівень розвитку творчих здібностей, 59,00% дітей - середній рівень, 5,00% дітей - високий рівень.

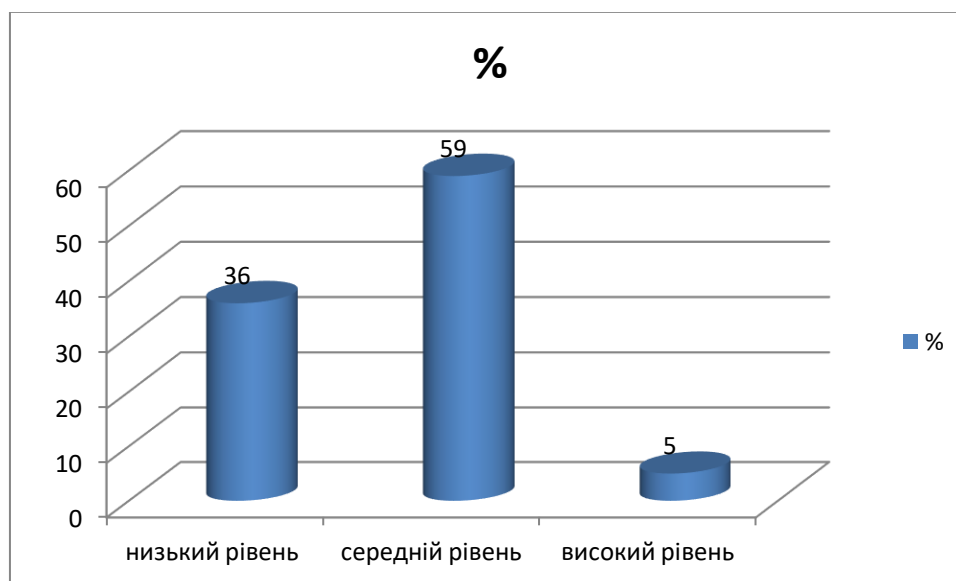

Рис. 2.1. Результат тестування творчого мислення (легкість)

Аналіз діагностування за показником «Оригінальність» засвідчує, що 62,00% дітей мають низький рівень розвитку творчих здібностей, 30,00% дітей - середній рівень, 8,00% - високий рівень.

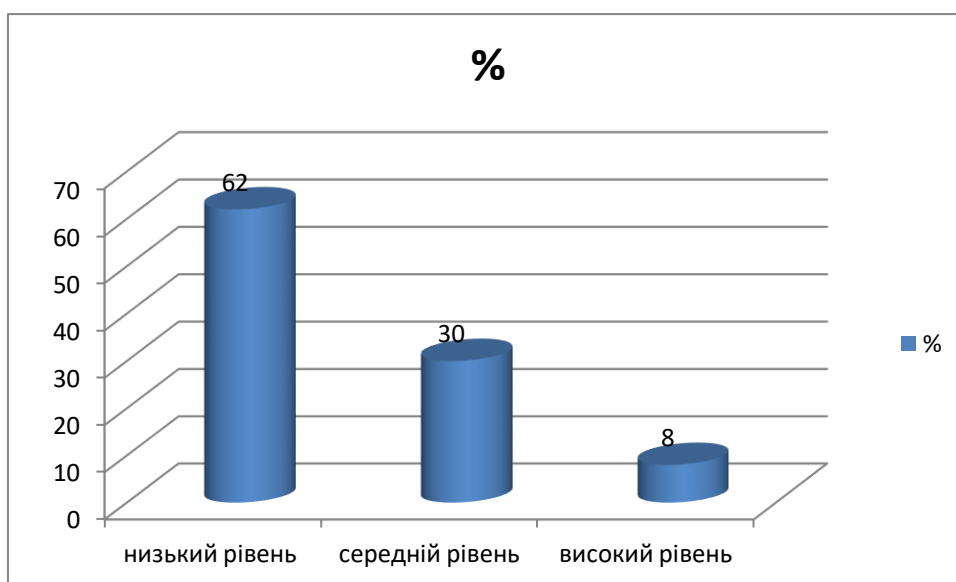

Рис. 2.2. Результат тестування творчого мислення (оригінальність)

Як видно з діаграм, більшість дітей має середній і низький рівень розвитку творчих здібностей. Більша кількість відповідей на тест була однаковою, що свідчить про недостатньо розвинену уяву та фантазію, гнучкість мислення (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Психодіагностична карта тесту П. Торенса

Рівень творчих здібностей	Початковий		Середній		Високий	
	«легкість»	«оригінальність»	«легкість»	«оригінальність»	«легкість»	«оригінальність»
Показник творчих здібностей, %						
Клас						
1 (контрольний) на початку дослідження (констатувальний етап - до запровадження методики)	37,00	62,00	58,00	31,00	5,00	7,00
2(експериментальний) на початку дослідження (констатувальний етап - до запровадження методики)	36,00	62,00	59,00	30,00	5,00	8,00

За допомогою тестування за методикою Хаана і Каффа було виділено 10 показників оцінки ступеня розвитку у дитини наступних видів обдарованості.

Кількісні результати діагностики показників виявлення у дітей різних видів обдарованості представлено на рис. 2.3.

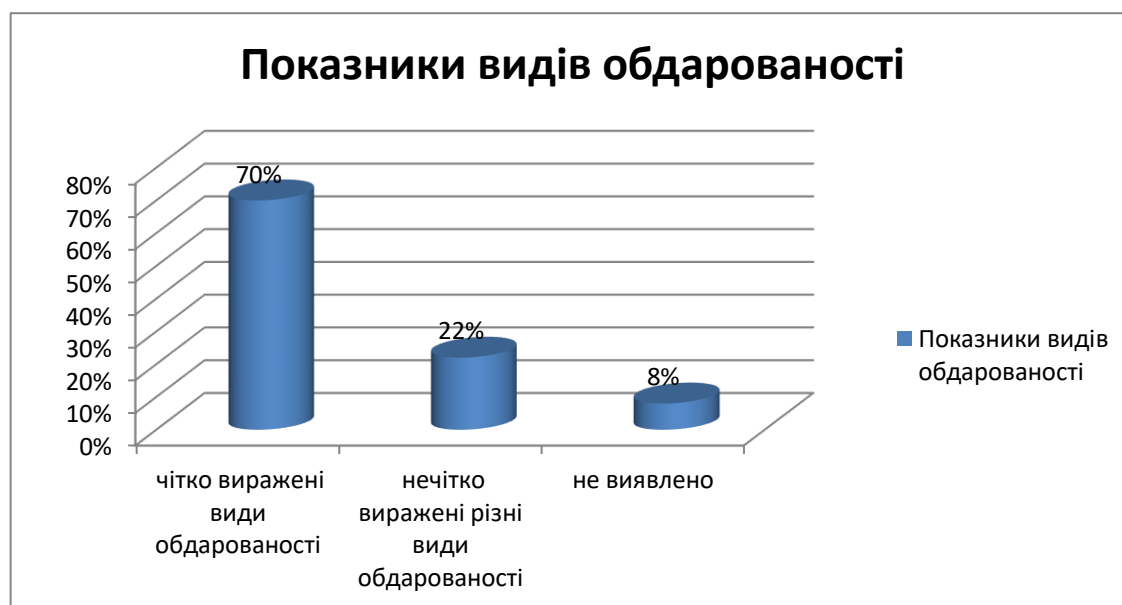

Рис. 2.3. Показники різних видів обдарованості за методикою Хаана і Каффа

Отже, 70,00 % учнів мають чітко виражені різні види обдарованості. 22,00% учнів виявлено схильність до певних видів діяльності, але проявляються вони не постійно. У 8,00 % учнів не виявлено чітко виражених інтересів до будь-якої діяльності.

Формувальний етап експерименту показав наступну динаміку творчого мислення за показниками «Легкість», «Оригінальність» за методикою Торенса (додаток Б, зведена таблиця). Отже, за показниками «Легкість» та відсоток середнього та високого рівня розвитку творчих здібностей відповідно з 59,00 % до 62,00% та з 5,00% до 7,50%; за показником «Оригінальність» - з 30,00 % до 40,00% та з 8,00% до 9,00%. Тоді ж як за обома показниками низький рівень розвитку творчих здібностей знизився розвитку творчих

здібностей (з 36,00 % до 30,50% - «легкість», з 62,00 % до 29,00% - «оригінальність»).

Стосовно відсоткового співвідношення оцінки ступеня розвитку у дітей видів обдарованості за показниками представлено за методикою Хаана і Каффа на рис. 2.4, 2.5, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9, 2.10, 2.11, 2.12, 2.13.

Кількісні результати діагностування за показником «Інтелектуальна обдарованість» - 39,00 % дітей мають інтелектуальні здібності.

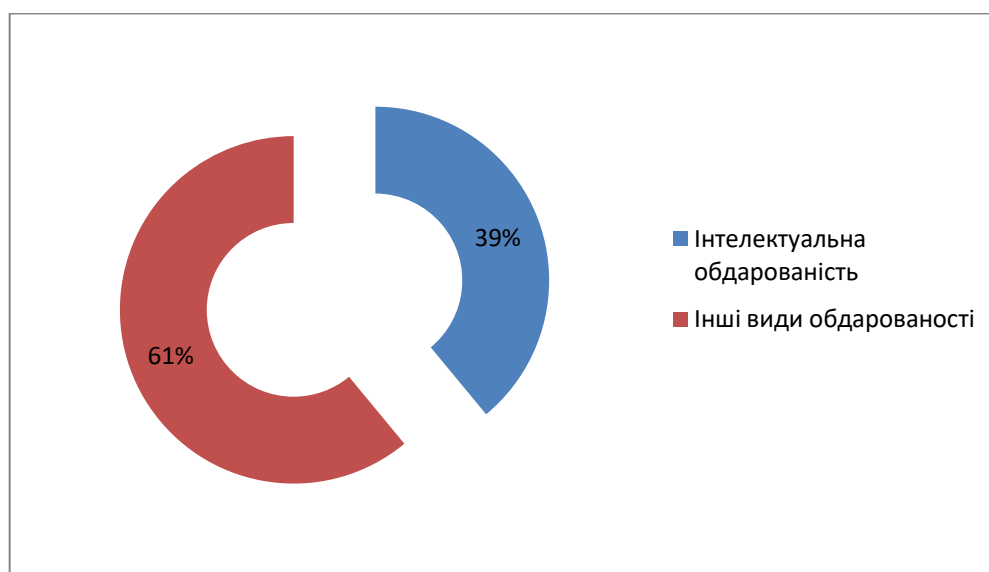

Рис. 2.4. Інтелектуальнообдарованість

Діаграма за показником «Творча обдарованість» демонструє такі результати - 42,00 % дітей мають творчі здібності.

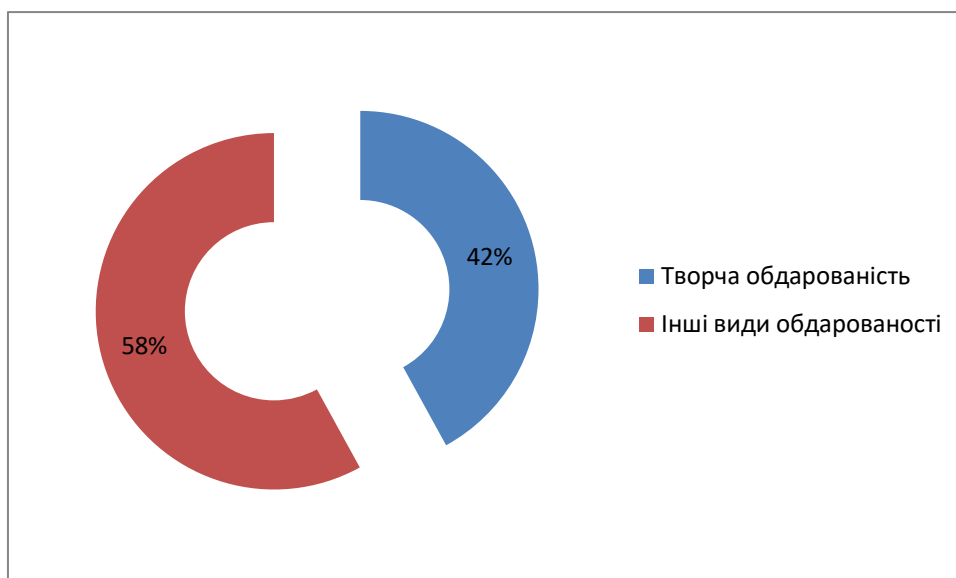

Рис. 2.5. Творча обдарованість

Треба вказати, що результати діагностування за показником «Академічна обдарованість» - 6,00 % дітей має академічні здібності.

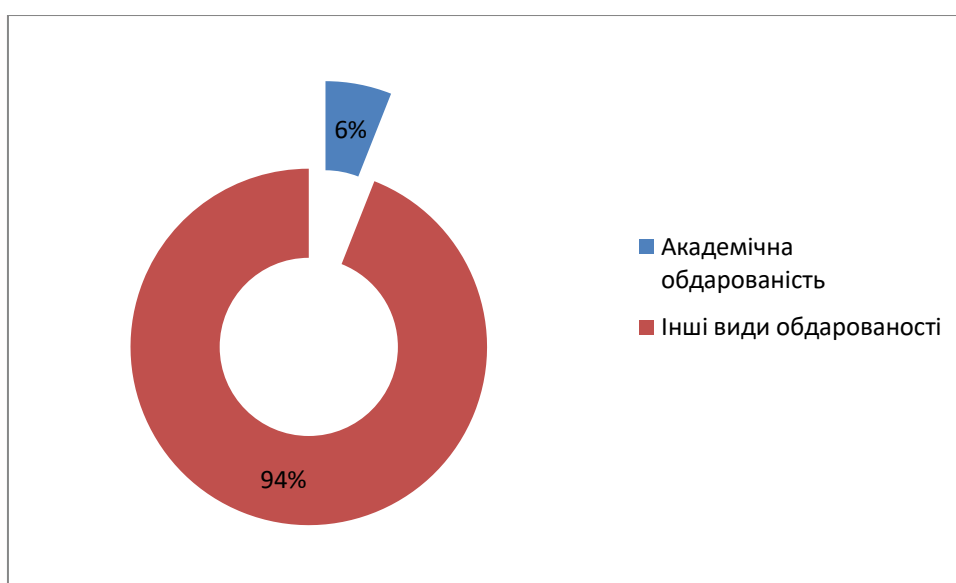

Рис. 2.6. Академічна обдарованість

Діаграма за показником «Художньо-образотворча обдарованість» демонструє результати - 23,00% дітей має художньо-образотворчі здібності.

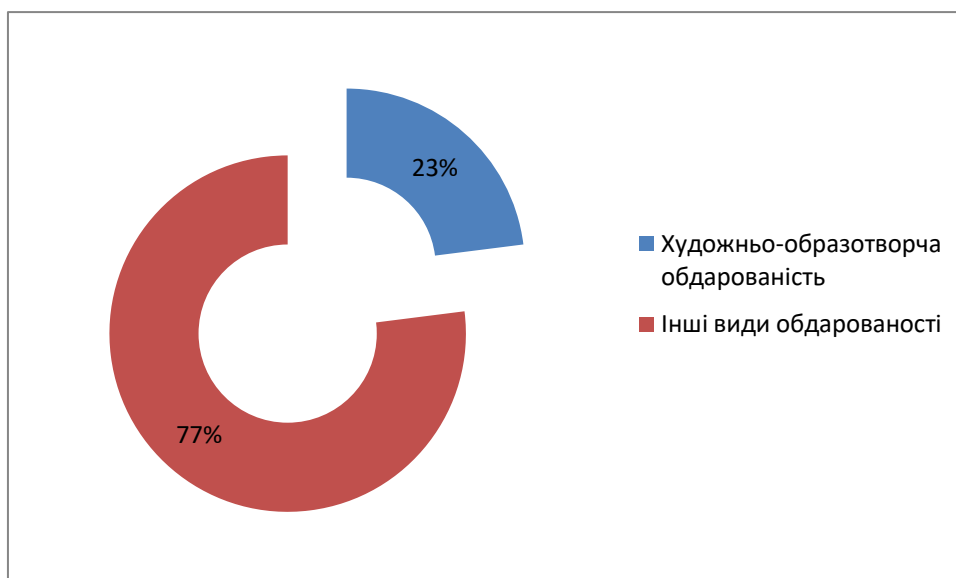

Рис. 2.7. Художньо-образотворча обдарованість

Результати діагностування за показником «Музична обдарованість» наступні - 30, 00% дітей має музичні здібності.

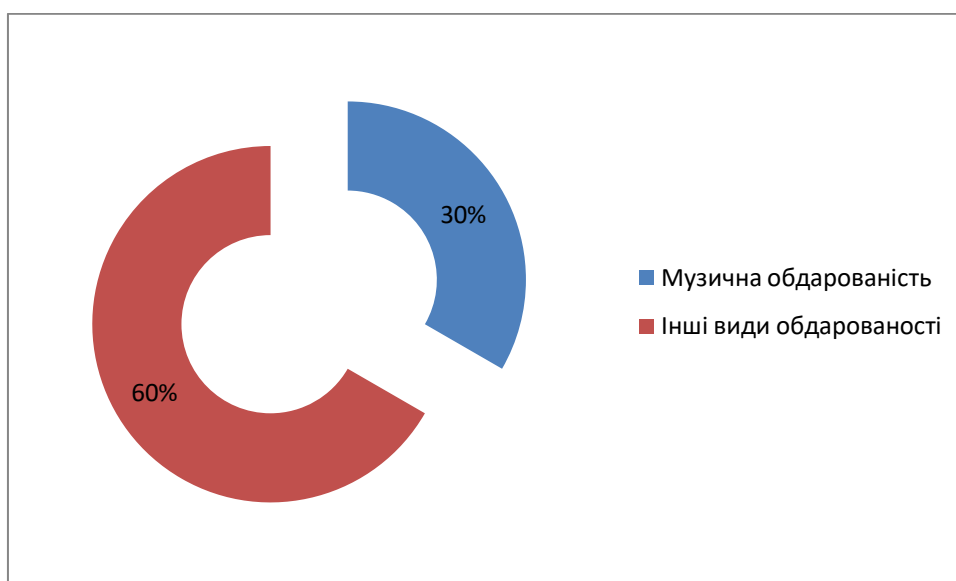

Рис. 2.8. Музична обдарованість

Відсоток дітей з літературними здібностями за показником «Літературна обдарованість» - 11, 00%

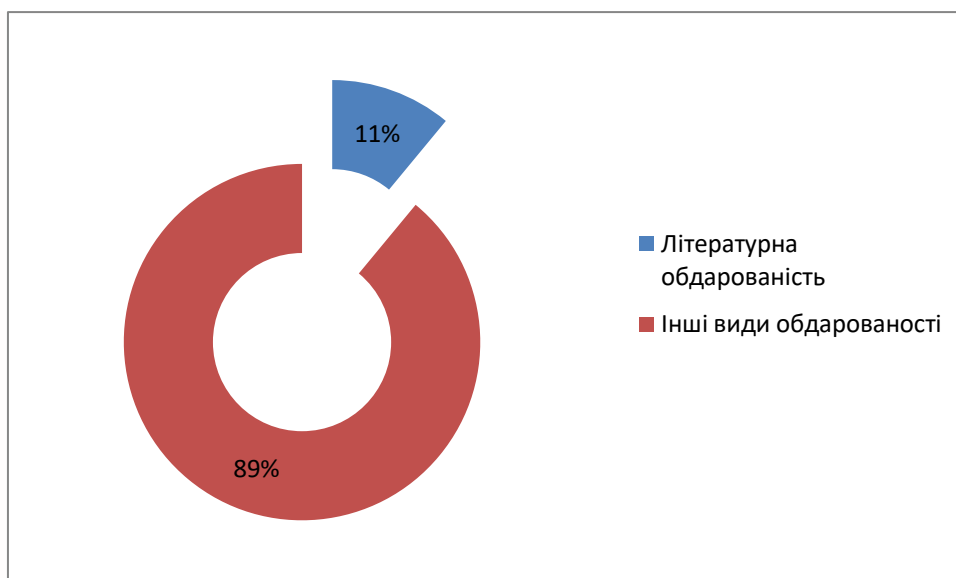

Рис. 2.9. Літературна обдарованість

За результатами діагностування за показником «Артистична обдарованість» - 29,00% дітей має акторські здібності.

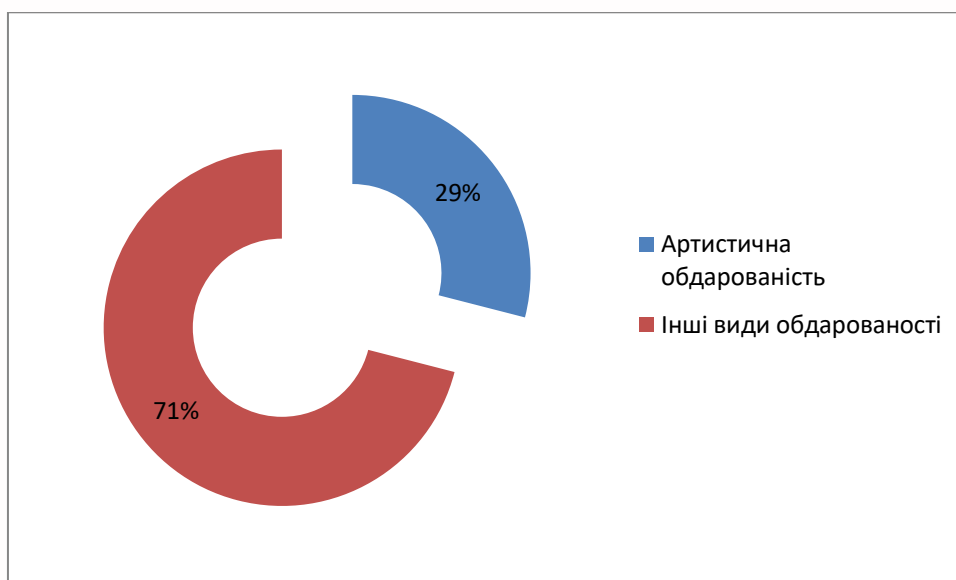

Рис. 2.10. Артистична обдарованість

Зауважимо, що лише 8,00% дітей мають здібності до технічних наук за показником «Технічна обдарованість».

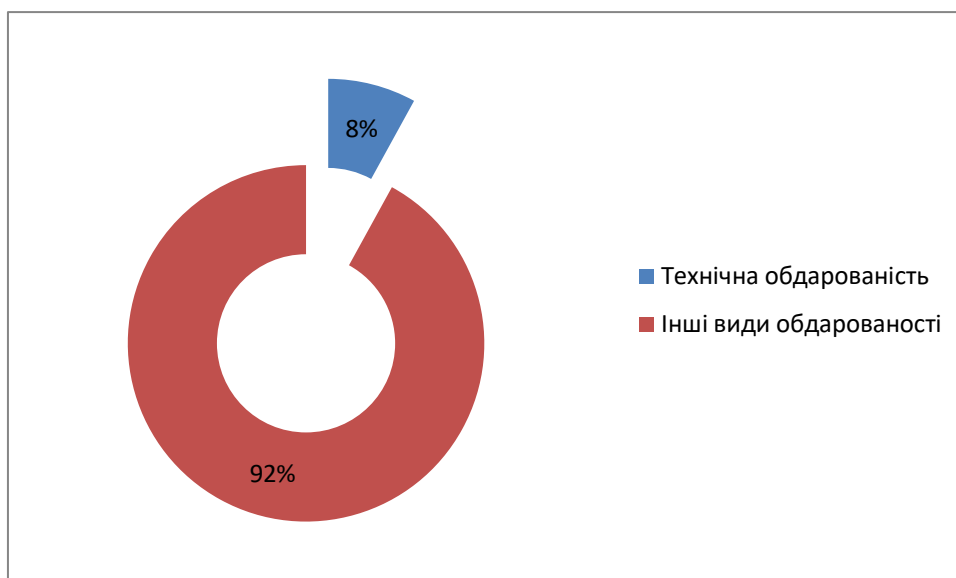

Рис. 2.11. Технічна обдарованість

Відсоток дітей з лідерськими якостями становить 18%.

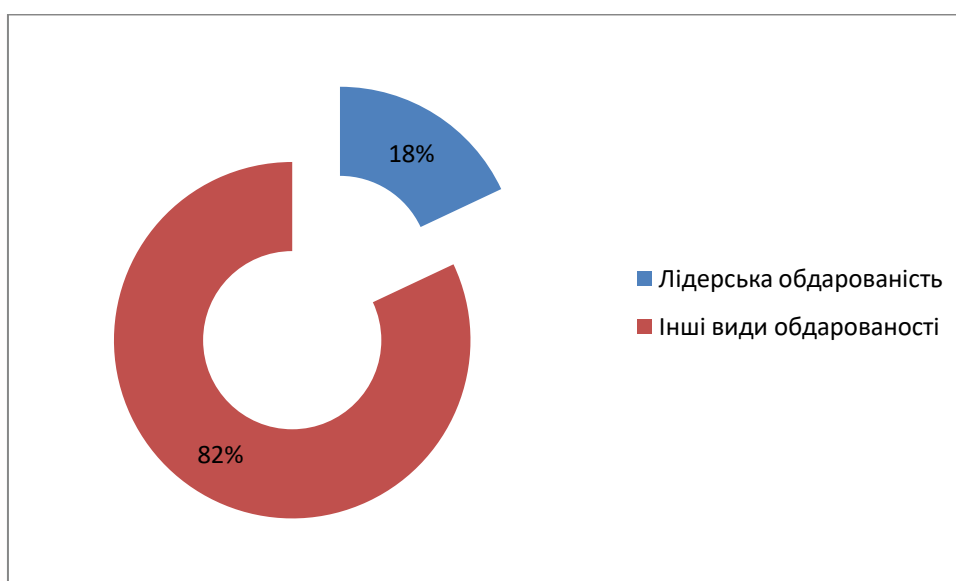

Рис. 2.12. Лідерська обдарованість

Відсоток дітей, що мають здібності до занять спортом і діагностувалися за показником «Спортивна обдарованість» - 45,00 %.

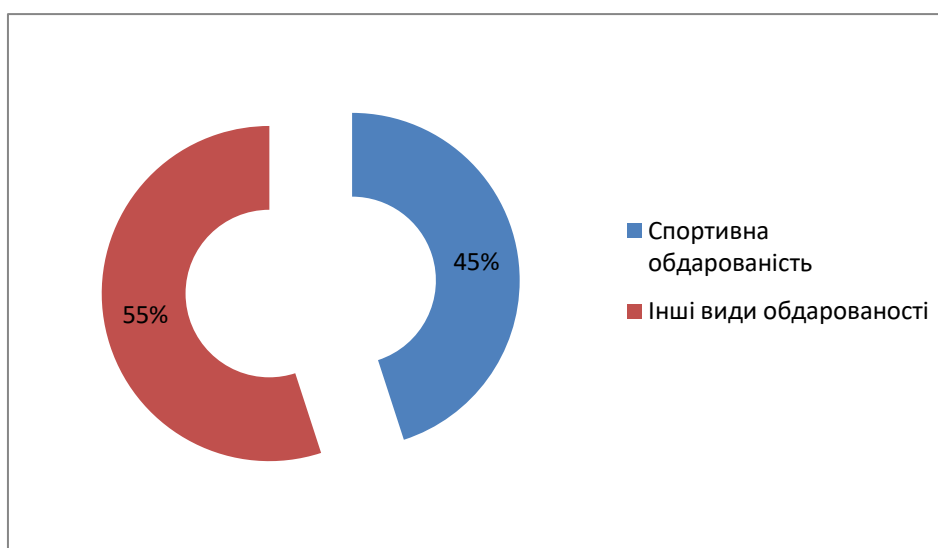

Рис. 2. 13. Спортивна обдарованість

Відсоткове співвідношення оцінки ступеня розвитку у дітей видів обдарованості за показниками представлено на діаграмі (рис. 2.14).

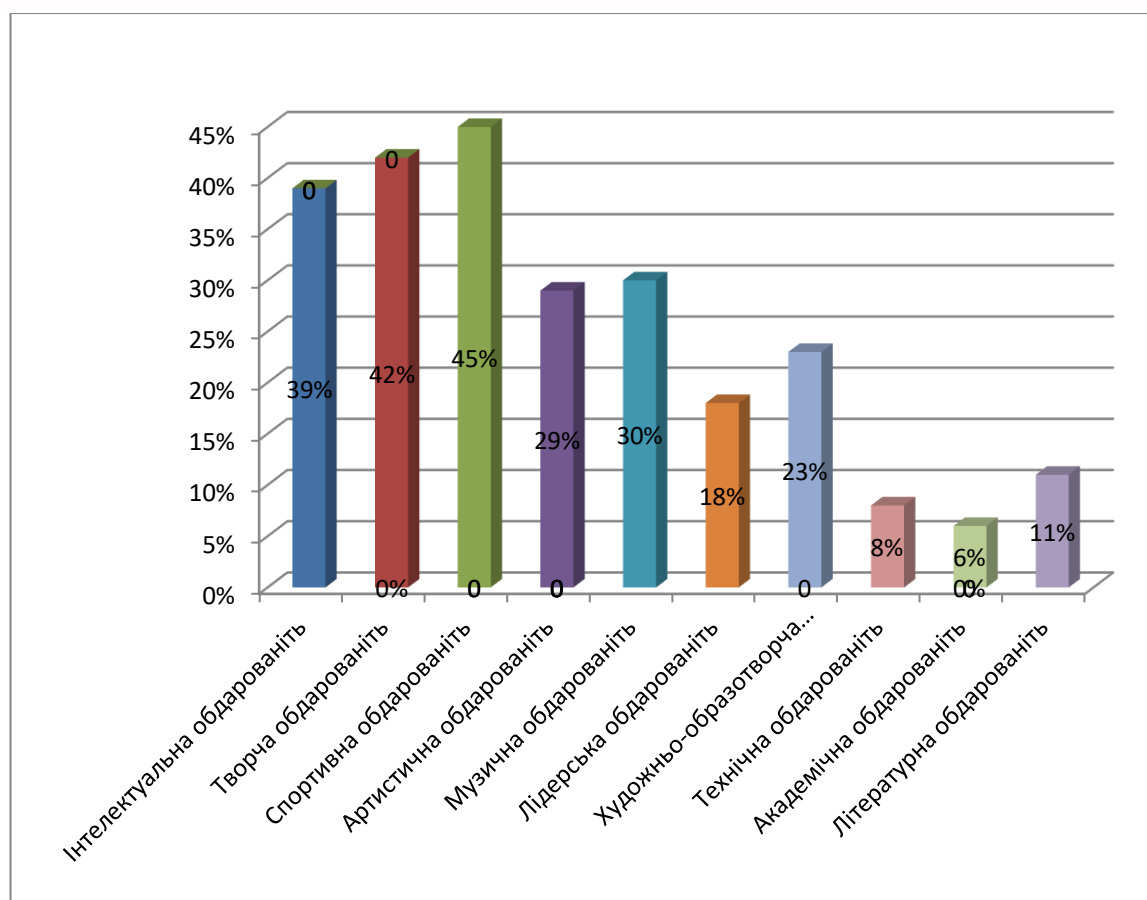

Рис. 2.14. Співвідношення видів обдарованості за методикою Хаана і Каффа

Таблиця 2.3.

Психодіагностична карта тесту Хаана і Каффа

Клас	Вид обдарованості, %									
	інтелектуальна	творча	академічна	художньо-образотворча	музична	літературна	артистична	технічна	лідерська	спортивна
1 (контрольний) констатувальний етап - на початку дослідження	38	41	6	23	29	12	29	7	18	43
2 (експериментальний) констатувальний етап - на початку дослідження	39	42	6	23	30	11	29	8	18	45

Таким чином, можна зауважити, що більшість дітей виявили здібності до різних видів діяльності. Найбільша кількість учнів має спортивну (45 %), творчу (42 %) та інтелектуальну (39%) обдарованість, на другому місці – музична обдарованість (30 %), артистична (29 %), на третьому – художньо-образотворча (23%) та лідерська обдарованість (18%). Найменший відсоток (6 %) дітей з академічною обдарованістю. Низький відсоток дітей з технічною (8 %) та літературною обдарованістю (11 %).

На формувальному етапі експерименту (контрольний зріз) отримали такі дані креативних видів обдарованості за методикою Хаана і Каффа (додаток Г). В експериментальному класі показники збільшилися: творча обдарованість 44%, художньо-образотворча 26%, музична 32%, літературна 11%, артистична 31%, лідерська 19%, спортивна 46%. В той же час показники за такими видами обдарованості, як інтелектуальна (39%), академічна (6%), технічна (8%) залишилися без змін (див. табл. 2.4.).

Таблиця Таблица 2.4

Психодіагностична карта тесту Хаана і Каффа

Клас	Вид обдарованості, %									
	інтелектуальна	творча	академічна	художньо-образотворча	музична	літературна	артистична	технічна	лідерська	спортивна
1 (контрольний) на початку дослідження	38	41	6	23	29	12	29	7	18	43
1 (контрольний) в кінці дослідження	38	41	6	23	29	12	29	7	18	43
	без змін									
2 (експериментальний) на початку дослідження	39	42	6	23	30	11	29	8	18	45
2 (експериментальний) в кінці дослідження	39	44	6	26	32	15	31	8	19	46

Результати визначення рівня розвитку інтелекту та наочно-образного мислення дітей молодшого шкільного віку за методикою Равена в експериментальному класі представлені на діаграмі рис. 2.15 (див. додаток Д).

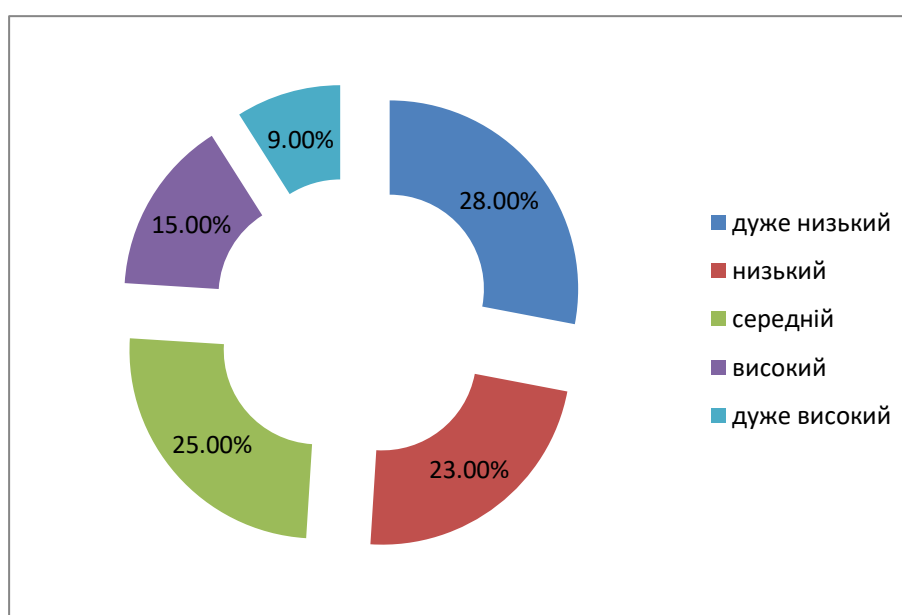

Рис. 2.15. Результати дослідження за методикою Равена

Підсумовуючи результати діагностування за методикою Равена, можна сказати, що більшість дітей мають дуже низький (28,00 %) і низький (23,00 %) рівні наочно-образного мислення, третина учнів має середній рівень (25,00%), високий (15,00 %) і найменший відсоток дітей мають дуже високий рівень (9,00 %).

2.3. Педагогічні умови розвитку обдарованості в освітньому процесі початкової школи (під час уроків та в ГПД)

Слід звернути увагу на те, що відсутність сприятливих умов для розвитку здібностей досягнень та формування її особистості, але й відобразитися на подальшій долі такої дитини. Найважливіше завдання навчання обдарованих дітей – підтримати й розвинути індивідуальність дитини, не загубити й не загальмувати зростання його здібностей [15].

Необхідно відзначити, що основною метою навчання і виховання обдарованих дітей є розвиток їх особистості. При цьому важливо мати на увазі, що системоутворюючим компонентом обдарованості виступає особлива, внутрішня мотивація, створення умов для розвитку якої повинно складати центральне завдання особистісного розвитку. Пріоритетними цілями виховання і розвитку мають виступати наступні [15]:

- розвиток духовно-моральних основ особистості обдарованої дитини, найвищих духовних цінностей, адже важливим є не обдарування як таке, а те, яке саме застосування воно матиме;
- створення умов для розвитку творчої особистості;
- розвиток індивідуальності обдарованої дитини (виявлення й розкриття самобутності та індивідуальної своєрідності її можливостей);
- забезпечення широкої загальноосвітньої підготовки високого рівня, що зумовлює розвиток цілісного світогляду й високого рівня компетентності у різноманітних галузях знань відповідно до індивідуальних потреб і

схильностей учнів.

В спеціально-профільних джерелах відзначається, що для навчання академічно обдарованих дітей виділено чотири стратегії, які можна застосовувати в різних комбінаціях, а саме [24]:

Прискорення. Цей підхід дозволяє врахувати потреби та можливості дітей, що відрізняються прискореним темпом розвитку. Проте він має застосовуватися із граничною обережністю й лише у тих випадках, коли через особливості індивідуального розвитку обдарованої дитини застосування інших форм організації навчальної діяльності не є можливим. Позитивним прикладом такого навчання у нашій країні можуть бути літній зимові табори, творчі майстерні, майстер-класи, які передбачають інтенсивне навчання за диференційованими програмами для обдарованих дітей з різноманітними видами обдарованості.

Заглиблення. Даний підхід ефективний для дітей, що виявляють особливу зацікавленість тією чи іншою галуззю знань або сферою діяльності. При цьому передбачається більш детальне й глибоке вивчення ними тем, дисциплін або галузей знання. Прикладом застосування цього підходу є математичні та фізичні школи, а також школи з поглибленим вивченням іноземних мов, де навчання ведеться за поглибленими програмами з відповідних предметів. Слід підкреслити, що практика навчання обдарованих дітей у таких школах і класах дозволяє відмітити низку позитивних результатів: високий рівень компетентності у відповідній предметній галузі знань, сприятливі умови для інтелектуального розвитку учнів та ін.

Збагачення. Цей підхід зорієнтований на якісно інший зміст навчання з виходом за межі традиційної тематики за рахунок встановлення зв'язків з іншими темами, проблемами або дисциплінам. Заняття плануються таким чином, щоб у дітей залишалось достатньо часу для вільних, нерегламентованих занятьлюбимодою діяльністю, що відповідає виду їхньої обдарованості. Крім того, збагачена програма передбачає навчання

різноманітних прийомів розумової діяльності, сприяє формуванню таких якостей, як ініціатива, самоконтроль, критичність. Таке навчання здійснюється, як правило, завдяки зануренню учнів у дослідницькі проекти тощо.

Проблематизація. Цей підхід передбачає стимулювання особистісного зростання учнів. Специфіка навчання у даному випадку полягає у використанні оригінальних пояснень проблеми, перегляді наявних відомостей, пошуку нового сенсу й альтернативних інтерпретацій, що сприяє формуванню в учнів особистісного підходу до опанування різноманітних галузей знань, а також рефлексивного плану свідомості.

Слід відзначити, що стратегії збагачення та проблематизації навчання є найбільш перспективними. Вони дозволяють максимально врахувати особливості обдарованих дітей, тому повинні бути тією чи іншою мірою використані як при прискореному, так і при поглибленому варіантах побудови навчальних програм [4].

Науковці виділили деякі основні принципи складання програм для обдарованих дітей молодшого шкільного віку:

1. Кожна дитина неповторна. Необхідно виділити сильні та слабкі сторони кожної дитини та скласти програми, що відповідають її потребам.
2. Обдаровані діти дуже критичні до себе і часом відрізняються несприятливим «Я-образом». Необхідно допомогти їм знайти реалістичне уявлення про себе. Особливо важливо згладити невідповідність між високим інтелектуальним розвитком і доступними руховими навичками.
3. Родина відіграє найважливішу роль в освіті обдарованої дитини, тому вона повинна працювати в тісному контакті зі школою.
4. Оскільки обдарованих дітей відрізняє широка сфера інтересів, програма повинна включати різноманітний матеріал, збалансований і сприятливий їх усебічному розвитку (в емоційному, руховому плані й у сфері спілкування).
5. Обдарована дитина, яка навчається в одній групі із «середніми»

дітьми, повинна мати можливість спілкуватися з настільки ж розвиненими однолітками.

6. Керувати програмою навчання обдарованих дітей повинна людина, яка має спеціальну підготовку й відповідний досвід роботи.

7. Невід'ємна частина програми - система її оцінки. Важливо визначити, якою мірою дитина досягає поставлених цілей. У такий спосіб можна виявити слабкі місця програми й визначити, наскільки вона задовольняє потреби дитини. Тому повинна мати місце добре організована, ефективна й постійно діюча система виявлення обдарованості, в якій беруть участь і батьки.

8. Щоб забезпечити поступальний хід розвитку, програма повинна передбачати оптимальний і плановий перехід дитини з одного рівня на інший. Це вимагає спільних зусиль адміністрації, учителів і батьків.

9. Одного інтелекту в житті недостатньо, тому програма повинна розвивати цілеспрямованість, наполегливість і бажання довести справу до кінця.

10. Програма повинна передбачати розвиток творчих здібностей дитини.

Треба вказати, що фактично формами роботи з цією категорією учнів можуть бути групові та індивідуальні заняття на уроках та в позаурочний час, факультативи. Зміст навчальної інформації для цих учнів має доповнюватись науковими відомостями, які вони можуть одержати в процесі виконання додаткових завдань у цей же проміжок часу, що інші учні, але за рахунок більшого темпу обробки навчальної інформації.

Необхідно відзначити, що у методах навчання цих учнів мають переважати самостійні роботи, частково-пошуковий і дослідницький підходи до засвоєних знань, умінь і навичок. Контроль за їх навчанням має націлюватись на стимулювання поглибленого вивчення навчального матеріалу, його систематизацію, класифікацію, перенос знань у нові ситуації, виявлення і розвиток творчих елементів у їх навчанні. Домашнє

завдання таким учням повинні мати творчий характер [24].

Водночас науковці наголошують на тому, що для повноцінного розвитку та активізації творчого потенціалу особистості необхідно використовувати цілий комплекс методів. При цьому треба враховувати, що існуючі методи активізації творчої діяльності мають бути співвіднесені з певними сторонами творчої особистості, які вони найбільш ефективно актуалізують та розвивають у процесі творчої діяльності та поведінки, навчання та виховання.

Педагоги і психологи у професійній діяльності повинні:

- організовувати спостереження. Молодші школярі «дивляться», але «не бачуть». Потрібно акцентувати увагу дітей на суттєвому, новому, тому, що робить роботу оригінальною:

- стимулювати творчу уяву. Діти 6-9 років яскраво сприймають світ, для них характерна особлива емоційність уяви. Потрібно допомогти зрозуміти побачене, почуте, пережите, допомогти віднайти зв'язки, відношення між явищами та предметами, і тим самим закласти основи творчого мислення.

- розвивати потребу творчості. Створити атмосферу престижності творчого процесу. Варто використати притаманну дітям цього віку імпульсивність та спрямувати її на творчість: запропонувати придумати риму, загадку, казку, самостійно віднайти що-небудь цікаве у природі тощо.

- підтримувати позитивні емоції. Відомо, що діти молодшого шкільного віку цінують думку дорослих, радіють власним і чужим успіхам. Тому завдання педагога – дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої праці.

- виховувати вольові риси характеру. У творчому процесі, а зокрема у творчому мисленні, важливу роль відіграють такі вольові риси характеру як самостійність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, здатність піти на ризик.

Будь-який вид діяльності повинен містити елементи творчості. Для того,

щоб здатність до творчого мислення не залишалася лише в пасивному стані, щоб отримати певні результати, потрібен постійний стимул, двигун, котрий буде активізувати творчість. Таким двигуном можуть стати гуртки, конкурси, олімпіади, змагання тощо.

Тому навчально-виховний процес слід насичувати такою творчою діяльністю, яка б сприяла повному задоволенню і розвитку пізнавальних можливостей молодших школярів, надавала їм максимальну свободу для творчого просування, побудувала прагнення цікаво провести дозвілля, тобто він повинен передбачати органічне поєднання професійної діяльності організаторів позашкільного виховання з творчими намірами і діями дітей в єдиному пізнавально-творчому процесі.

Другий напрямок, по якому намічене здійснення індивідуалізації навчання це воля у виборі профілю навчання, з огляду на схильності особистості. З цією метою в загальну систему об'єднання вводиться мережа дослідницьких об'єднань, що надають учнем не тільки можливості вибору напрямку дослідницької роботи, але і просування в предметі. Подальший розвиток можливостей учня повинний проходити в рамках включення його в дослідницьку роботу, тому що формувати творчі здібності можна лише через включення у творчий процес.

Наступний напрямок здійснення індивідуалізованого навчання полягає в активізації ролі педагога в підборі індивідуальних прийомів навчання на основі рекомендацій психологів, а також розробленої технології особистісно-орієнтованого, різнорівневого навчання.

Рекомендації педагогам щодо роботи з обдарованою дитиною [21].

Як розвивати творчі здібності обдарованих дітей.

1. Підхоплюйте думки учнів і оцінюйте їх зразу, підкреслюючи оригінальність.
2. Вчить дітей систематичній самооцінці кожної думки.
3. Виробляй у дітей терпиме ставлення до нових понять, думок.
4. Не вимагайте запам'ятовування схем, таблиць, формул,

одностороннього рішення, де є багатоваріативні способи.

5. Культивуйте творчу атмосферу - учні повинні знати, що творчі пропозиції, думки клас зустрічає з визнанням, приймає їх, використовує.

6. Вчіть дітей цінувати власні та чужі думки. Важливо фіксувати їх в блокноті.

7. Іноді ровесники ставляться до здібних дітей агресивно, це необхідно попередити. Найкращим засобом є пояснення здібному, що це характерно, і розвивати у нього терпимість і впевненість.

8. Пропонуйте цікаві факти, випадки, технічні та наукові ідеї.

9. Розсіюйте страх у талановитих дітей.

10. Стимулюйте і підтримуйте ініціативу учнів, самостійність.

11. Створюйте проблемні ситуації, що вимагають альтернативи, прогнозування, уяви.

12. Створюйте в школі періоди творчої активності, адже багатого геніальних рішень з'являється в такий момент.

13. Допомагайте оволодівати технічними засобами для записів.

14. Розвивайте критичне сприйняття дійсності.

15. Вчіть доводити починання до логічного завершення.

16. Впливайте особистим прикладом.

17. Під час занять чітко контролюйте досягнуті результати та давайте завдання підвищеної складності.

18. Залучайте до роботи з розробки та впровадження власних творчих задумів та ініціатив, створюйте ситуації вільного вибору і відповідальності за обране рішення.

19. Використовуйте творчу діяльність вихованців при проведенні різних видів масових заходів, відкритих та семінарських занять, свят.

20. Під час опрацювання програмового матеріалу залучайте до творчої пошукової роботи з використанням випереджувальних завдань, створюйте розвиваючі ситуації.

21. Активно залучайте до участі в районних, обласних,

Всеукраїнських конкурсах, змаганнях, виставках.

22. Відзначайте досягнення вихованців, підтримуй та стимулюй активність, ініціативу, пошук.

Завдання педагогів - навчити батьків розвиткові творчих здібностей і обдарованості у їхніх дітях. Тут важливе значення мають відкриті запитання, творчі дискусії, глибоке знання батьками психологічної сутності творчого процесу, віра в інтелектуальні сили дитини. Для дитини батьки повинні створити умови, щоб обдарована дитина мала змогу самостійно здійснювати свою індивідуальну діяльність. Завдання батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання. Бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. У кімнаті дитина повинна відчувати атмосферу творчості, розкнутості на уміння знаходити розв'язок нестандартних ситуацій, як націленість на відкриття нового [19].

Важливою умовою повної реалізації потенційних можливостей обдарованої дитини є розвиток у неї позитивної я-концепції та індивідуальний підхід до дитини. Як вчителі, так і батьки повинні напрацьовувати адекватну я-концепцію, високі соціальні здібності, це в свою чергу дасть можливість розвинутися здібностям і сприятиме їх реалізації.

Поради батькам, які виховують обдаровану дитину.

Найперше - потрібно любити свою дитину. Приймати дитину такою, якою вона є, беручи участь у її розвитку, підтримуючи, а не нав'язуючи свої інтереси, давати дитині можливість вибору. Для розвитку творчого потенціалу, як показали дослідження, необхідна не лише адекватна оцінка сил дитини, але трішки завищена, у неї буде запас сил та впевненість при невдачах, до яких треба готувати змалку.

Батьки повинні бути прикладом, адже дитина свідомо переймає вашу манеру говорити, ходити, працювати, відповідальності за доручену справу.

Кожен батько повинен пам'ятати правило: «Не зашкодь!» Адже обдарована дитина більш чутлива, ранима, тому потрібно давати вільний час для того, щоб побути дитині на самоті, поміркувати, пофантазувати. За допомогою тренінгів дати їй можливість глибоко зрозуміти себе та інших. Дорослі часто батьки повинні радитися із психологом щодо виховання обдарованої дитини.

Батьки повинні завжди пам'ятати, що для обдарованої дитини творчість є життєвою необхідністю. Тому дитину потрібно готувати до спостережливості, наполегливості, формувати вміння доводити почату справу до кінця, працелюбність, вимогливість до себе, задоволення від процесу творчості, терпляче ставлення до критики, впевненості при невизначеності, гордості і почуття власної гідності, чулість до аналізу моральних проблем.

Для дитини батьки повинні створити умови, щоб обдарована дитина мала змогу самотійно здійснювати свою індивідуальну діяльність. Завдання батьків полягає в максимальному сприянні, стимулюванні активності та розвитку в дитини винахідливості, ініціативи, творчого підходу до навчання. Бажано, щоб у дитини був улюблений затишний куточок, де вона може повністю усамітнитися і спокійно подумати. У кімнаті дитина повинна відчувати атмосферу творчості, розкнутості на вміння знаходити розв'язок нестандартних ситуацій, як націленість на відкриття нового.

Батьки також повинні усвідомлювати, що надзвичайно велика роль у процесі формування особистості обдарованої дитини належить волі. Вольові риси є стрижневими рисами характеру, адже за наявності мети, яку особистість досягає в житті, долаючи перешкоди, є цілеспрямованими життя. Цілеспрямовані люди знаходять своє щастя в житті, вони вміють поставити перед собою чітку, реальну мету. Прагнення досягти своєї цілі робить людину рішучою та наполегливою. І. Павлов стверджував, що у вольової людини труднощі лише збільшують бажання

реалізувати свою мрію. Вони вміють стримати себе, володіють терпінням, витримкою, вміють контролювати свої почуття за наявності перешкод. Ініціативність і творчість поєднані з наполегливістю, рішучістю та витримкою, допомагають обдарованим дітям самореалізуватися.

Отже, батьки покликані допомогти дитині відкрити її життєве покликання, реалізувати себе як особистість. Вони не мають права втратити обдаровану дитину, бо, втрачаючи талант, обдарування, здібність, вони втрачають майбутнє. Тому батьки повинні бути терплячими, безмежно вірити в дитину, тоді ця дитина виросте хорошою творчою людиною.

Рекомендації батькам, які мають обдаровану дитину [27]:

1. Батьки повинні бути взірцем.
2. Бути гнучким, зважати на ситуацію.
3. Використовувати демократичний стиль спілкування.
4. Боротися з різноманітними проявами конформізму
5. Дарувати батьківську любов, повагу, створити умови для розвитку, дайте можливість їй жити власним життям.
6. Допомагайте, але не заважайте самим робити свій вибір.
7. Спілкуйтесь частіше, намагайтеся бути в курсі їх справ, підтримуйте їх у будь якій ситуації.
8. Підтримуйте родинні стосунки, влаштовуйте сімейні свята
9. Радійте успіхам.
10. Пам'ятайте, що любов - це і турбота про інших.
11. Допомагайте в задоволенні основних людських потреб (почуття безпеки, кохання, поваги до себе та оточуючих), оскільки людина, енергія якої прихована загальними проблемами, найменш спроможна досягти висот самовираження.
12. Надайте можливість залишатись на самоті і дозволяйте займатися своїми справами.
13. Підтримуйте здібності до творчості і проявляйте співчуття до

невдач. Уникайте незадовільної оцінки творчих спроб.

14. Приймати дітей такими, які вони є, а не розглядайте їх як носіїв талантів.

15. Дозволяйте дитині самій шукати вихід зі сформованої ситуації, вирішувати кожну задачу, яка їй під силу, навіть якщо самі можете робити це краще та швидше.

16. Не тисніть на дитину в її шкільних справах, але завжди будьте готовими прийти на допомогу в разі потреби.

17. Точно розраховуйте момент і ступінь реакції на потреби дитини (якщо дитина поставила запитання, то не піддавайтеся спокусі розповісти про предмет усе, що знаєте самі).

Виходячи з вищезазначеного, вважаємо за необхідне відзначити, що пріоритетною умовою розвитку обдарованості у дітей молодшого шкільного віку є інтегративна діяльність педагогів загальноосвітніх, позашкільних навчальних закладів, сім'ї та психологічних служб, створення ними безпечного креативного мікросоціуму.

Слід звернути увагу на необхідність створення умов для формування системи цінностей, внутрішньої мотивації діяльності, що забезпечить основу становлення особистості обдарованої дитини.

ВИСНОВКИ

Талановиті діти – це інтелектуальна еліта будь-якого народу, творчі, яскраві, мислячі особистості. Раннє виявлення, навчання і виховання обдарованих і талановитих дітей складає одне з головних завдань вдосконалення системи освіти.

У результаті проведення дослідження з проблемі розвитку обдарованості молодших школярів в групі продовженого дня ми дійшли до таких висновків у відповідності із поставленими дослідницькими завданнями.

1. Обдарованість – це сукупність індивідуальних психологічних ресурсів особистості, які мають спадкову природу та виступають як інтегральний прояв різних здібностей у конкретній діяльності. Визначають: за широтою прояву - загальну і спеціальну; за типом діяльності - інтелектуальну, академічну, творчу, організаторську, соціальну, технічну, художню, спортивну; за інтенсивністю прояву – обдаровані, високо обдаровані, винятково (особливо) обдаровані; за видом прояву – явна та прихована обдарованість; за темпоральними характеристиками – обдаровані з нормальним темпом розвитку або випереджальним; за віковими особливостями прояву – стабільна або епізодична.

2. Вчитель початкових класів та вихователь групи продовженого дня повинен намагатися вирішувати завдання розвитку різноманітними способами, використовуючи наступні види діяльності: ігри, конкурси, свята, вікторини, виховні заходи, клубний годинник тощо. Завдання вчителя початкових класів та вихователя ГПД - організація цікавих й корисних школяреві відповідного віку заходів, які були б сприяли його інтелектуальному і фізичному розвитку, збагачували його емоційно. Зокрема, організація самопідготовки, яка вимагає активної розумової діяльності, ігрової діяльності, рухливих, сюжетних, пізнавальних, інтелектуальних ігор. Діяльність виховної роботи в ГПД реалізується за напрямками: естетичним, патріотичним, екологічним, пізнавальним, спортивно-оздоровчим.

ГПД дає дітям: всебічний розвиток творчих здібностей, набуття навичок самостійного навчання, гармонійно спланований дозвілля, здоров'язберігаючий режим, формування соціально-значущих навичок, спілкування з однолітками.

3. В ході дослідження, спрямованому на виявлення обдарованих дітей серед дітей були використані тест Торренса для дослідження творчого мислення, методики Хаана і Кааффа, Равена. Для проведення дослідження були залучені учні 2-х класів віком 8-9 років (у кількості 30 учасників), батьки.

За підсумками тесту Торренса виявлено рівень розвитку у дітей спостережливості, володіння елементами аналогізування, узагальнення, класифікації, тобто на скільки проявляється творчість, фантазія, уява.

У ході дослідження творчого мислення обдарованих дітей за методикою Торренса, було виділено два показники: «Легкість» та «Оригінальність». За показником «Легкість» - 36, 00% дітей мають низький рівень розвитку творчих здібностей, 59,00 % дітей - середній рівень, 5, 00% дітей - високий рівень. Показником «Оригінальність» засвідчує, що 62,00 % дітей мають низький рівень розвитку творчих здібностей, 30, 00% дітей - середній рівень, 8,00 % - високий рівень.

Отже, дітей даної групи превалює середній і низький рівень розвитку творчих здібностей. Більша кількість відповідей на тест була однаковою, що свідчить про недостатньо розвинену уяву та фантазію, гнучкість мислення.

Працюючи за методикою Хаана і Каффа мали можливість кількісно оцінити ступінь вираженості у дитини різних видів обдарованості і визначити, який вид обдарованості переважає в даний час. За допомогою тестування за методикою Хаана і Каффа було виділено 10 показників оцінки ступеня розвитку у дитини наступних видів обдарованості: інтелектуальна, творча, академічна, художньо-образотворча, музична, літературна, артистична, технічна, лідерська, спортивна.

Підсумок аналізу тестування показав, що найбільша кількість учнів

має спортивну (45%), творчу (42%) та інтелектуальну (39 %) обдарованість, на другому місці – музична обдарованість (30%) і артистична (29 %), на третьому – художньо-образотворча (23%) та лідерська обдарованість (18%). Найменший відсоток (6 %) дітей з академічною обдарованістю. Низький відсоток дітей з технічною (8 %) та літературною обдарованістю (11 %).

Методика Равена направлена на визначення рівня розвитку інтелекту та наочно-образного мислення дітей молодшого шкільного віку. Аналізуючи результати діагностування за методикою Равена, можна сказати, що більшість дітей мають дуже низький (28,00 %) і низький (23,00 %) рівні наочно-образного мислення, третина учнів має середній рівень (25, 00%), високий (15,00 %) і найменший відсоток дітей мають дуже високий рівень (9,00 %).

Формувальний етап експерименту показав позитивну динаміку творчого мислення за показниками «Легкість», «Оригінальність» за методикою Хаана і Каффа. Отже, за показниками «Легкість» та відсоток середнього та високого рівня розвитку творчих здібностей відповідно з 59,00 % до 62,00% та з 5,00% до 7,50%; за показником «Оригінальність» - з 30,00 % до 40,00% та з 8,00% до 9,00%. Стосовно креативних видів обдарованості в експериментальному класі показники збільшилися: творча обдарованість 44%, художньо-образотворча 26%, музична 32%, літературна 11%, артистична 31%, лідерська 19%, спортивна 46%. В той же час показники за такими видами обдарованості, як інтелектуальна (39%), академічна (6%), технічна (8%) залишилися без змін.

4. У процесі роботи запропоновано методичні рекомендації учасникам освітнього процесу щодо роботи з обдарованими дітьми у ГПД, а також розвивальні вправи, ігри, завдання, які варто використовувати вчителю початкових класів та вихователям ГПД з метою розвитку обдарованості. Рекомендації психологам спрямовані на практичне застосування досягнень сучасної психологічної науки, забезпечення «психологізації» всього навчально-виховного процесу: всебічне вивчення обдарованих дітей, діагностування, розробка корекційно-розвивальних

програм.

Педагогам рекомендовано організувати спостереження, стимулювати творчу уяву, розвивати потребу творчості, підтримувати позитивні емоції, виховувати вольові риси характеру. Навчально-виховний процес повинен передбачати органічне поєднання професійної діяльності педагогів і психологів з творчими намірами і діями дітей в єдиному пізнавально-творчому процесі.

У вихованні обдарованих дітей надзвичайно важлива роль належить батькам, які повинні створити умови для їхнього гармонійного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Апостолова Г.В. Робота з обдарованими дітьми / Г.В. Апостолова // Обдарована дитина, 2006. № 1. С. 12-17.
2. Архипкіна Н.О. психологічне забезпечення розвитку творчих здібностей учнів. // Психолог. № 41. 2002. с. 31.
3. Барко В.В. Діагностика творчого потенціалу особистості учня. // Психолог. №5. 2005. с.7-11.
4. Босенко М.І. Психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості // Шкільний світ. №24. 2011. с. 9–10.
5. Буров О. Ю. Критерії та модель академічної обдарованості / Буров Олександр Юрійович // Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне: матеріали круглого столу, 2012. С. 6–9.
6. Ващенко Г. Обдарованість. – К., 2009. – с. 140–150.
7. Гнатюк О.В. Чинники активності технічно обдарованих підлітків. Обдарована дитина. №2. 2012. с. 44–48.
8. Демченко О. П. Розвиток творчих здібностей майбутніх вихователів обдарованих дітей. Сучасна освіта – доступність, якість, визнання: збірник наукових праць міжнародної науково-методичної конференції, 14-15 листопада 2018 року, м. Краматорськ / під заг. ред. д-ра техн. наук., проф. С. В. Ковалевського. Краматорськ. ДДМА, 2018. С.81- 84.
9. Докшина Н.А. Робота з обдарованими та здібними дітьми. Психолог. № 44. 2004. С. 20-22.
10. Диференціальна психологія. Підручник / А. А. Палій. К. Академвидав, 2010. 432 с.
11. Дементьєва І.П. Програма роботи з обдарованими дітьми: методичний матеріал / І. П. Дементьєва // Обдарована дитина, 2007. № 6. С. 7-13.
12. Заброцька С.Г. «Обдарованість» – риса тільки обдарованих?/С.Г. Заброцька // Обдарована дитина, 2007. № 5. С. 48-54.

13. Карне М. Багатогранність обдарованості: з книги «Обдаровані діти» // Обдарована дитина, 2004. №7. С.2-5.
14. Коробка Л.М. Деякі аспекти проявів обдарованості у дитячому віці/ Л. М. Коробка // Обдарована дитина, 2007. № 7. С. 56-59.
15. Круковська І. М. До проблеми визначення видів обдарованості / І. М. Круковська // Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне: матеріали круглого столу, 2012. С. 6-9
16. Кульчицька О.І. Почуття та емоції в розвитку обдарованості / О.І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. № 1. С. 3-16.
17. Кульчицька О. І. Обдарованість: природа і суть / О. І. Кульчицька // Обдарована дитина, 2007. № 1. С. 17-24.
18. Куліш Н. М. Обдарованість і способи її виявлення у дітей старшого дошкільного віку// Наукові записи: Розвиток ідей Г. С. Костюка в сучасних психологічних дослідженнях, К., 2000. Вип. 20(2). С.14 –22.
19. Куліш Н.М. Соціально-психологічні аспекти роботи з обдарованими дітьми. Навчально-методичний посібник. Полтава, 2004. 69 с.
20. Кулачківська С.Є. Гуманістичний підхід до розвитку дітей. Дошкільне виховання. 2002. № 7. С. 15
21. Корекційна робота соціального педагога. Ігри та вправи /уклад. Л. В. Туріщева. Х. Вид. група «Основа», 2012. 127 [1] с. (Серія «Психологічна служба школи»).
22. Круковська І.М. До проблеми визначення видів обдарованості. Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне: матеріали круглого столу. 2012. С. 6-9.
23. Методичні рекомендації пед. ради, традиційні і нетрадиційні методи роботи з обдарованими дітьми// Завуч, 2000. №28. С. 3–4.
24. Музика О. Л. Як розвивати обдарованість і чи можна її втратити? / О. Л. Музика // Обдарована дитина, 2006. № 3. С. 11 –16.
25. Круковська І.М. До проблеми визначення видів обдарованості. Інтелектуальна, академічна та творча обдарованість: спільне і відмінне:

- матеріали круглого столу. 2012. С. 6-9.
26. Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика. Збірник наукових праць. Випуск 2. – К.: Інститут обдарованої дитини АПН України, 2009. 276 с.
27. Неделеви́ч В.Ю. Психологічний супровід обдарованих учнів/В.Ю. Неделеви́ч//Обдарована дитина, 2010. № 6. С. 30 – 33.
28. Овчаренко К.Н. Організація роботи з обдарованими дітьми. Психолог.- № 37. 2004. С. 12-17
29. Онацький В. М. Спостереження як метод діагностики обдарованості / В.М. Онацький // Обдарована дитина, 2006. № 5. С. 22-30.
30. Онацький В. М. Спостереження як засіб вивчення академічно обдарованих дітей / В. М. Онацький // Обдарована дитина, № 5. 2002. С. 44–54.
31. Онищук Л. Я – унікальна і неповторна особистість / Л. Онищук // Обдарована дитина, 2007. №6. С. 17 – 25
32. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: монографія / Р.О.Семенова, Л.О.Музика, Д.К.Корольов та ін.; за ред. Р.О.Семенової. К.: Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. 228 с.
- 33.60. Пісоцька М.Е. Питання індивідуалізації навчання у педагогічних дослідженнях. Збірник наукових праць «Педагогіка та психологія». Харків, 2015. Вип. 49, С. 104-114.
- 34.61. Психологічний словник / за ред. В.І.Войтка. К. : Вища школа, 1982. 215 с.
35. Пашне́в Б. К. Психодіагностика обдарованості. Х. Вид.група «Основа». «Тріада +», 2007. с. 9
36. Поліщук В.М. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення): Навчально-методичний посібник. Суми. ВТД «Університетська книга», 2007. 330с.
37. Психодіагностика обдарованості. Х. Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. 128 с. (Психологічна служба школи).

38. Психолого-педагогічне тестування обдарованої молоді. Методичний посібник / Укл. О. Р. Шелегеда. Запоріжжя. КЗ «ЗОЦТКУМ» ЗОР
39. Робота з обдарованими дітьми / М. О. Володарська, А. І. Настенко, О. М. Пілаєва, С. М. Полуніна, В. М. Сисоєва. Х. Вид. група «Основа», 2010. 190, [2] с. (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання»; Вип. 1 (73))
40. Роздатковий матеріал: Виявлення творчих здібностей дітей (тест Торенса) / Упоряд. Т. Шаповал, Т. Гончаренко. К. Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. с. 5
41. Рупняк Д.Т. Талант, як алмаз, треба шліфувати // Обдарована дитина, 2006. №10. С. 29-35.
42. Савенков А.Г. Психологія дитячої обдарованості // УМО ВО. №2. 2018. С.38.
43. Сапрунова О. Г. Дидактичні умови розвитку інтелектуальної обдарованості в учнів початкової школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016. № 51 (104). С. 382–390.
44. Тадеєв П.О., Борисюк Л.Р. Вітчизняні та зарубіжні концепції обдарованості: Порівняльний аналіз. Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 8 (51). 2014. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Ozfm_2014_8_6.pdf
45. Теплов Б. М. Музична обдарованість: методичні рекомендації // Обдарована дитина, 2004. №3. С. 2-7.
46. Туров М. П. Обдаровані винахідники: хто вони? // Практична психологія та соціальна робота, 2008. №10. С. 68-72.
47. Філіпчук Н.О. Виховуємо нове покоління для розбудови України // Обдарована дитина, 2006. №2. С. 11-15
48. Фіцула М.М. Педагогіка : навчальний посібник. К. : Академія, 2000. 542 с.

- 49.Щорс В.В. Робота з обдарованими дітьми в загальноосвітній школі/В. В. Щорс// Шкільний світ? 2008. №10. С.12-15
- 50.Щорс В.В. Розвиток обдарованої дитини /В. В. Щорс//Позашкільна освіта, 2012. №11. С.7-14.
- 51.Янковчук М.М. Розвиток обдарованості: практичний досвід // Обдарована дитина, 2007. №9. С. 48-54.
- 52.Янковчук М.М. Вплив сім'ї як виховної інституції на розвиток обдарованості. // Практична психологія та соціальна робота. - №10. – 2009. – с.57-60.

ДОДАТКИ

Додаток А

Особистісні властивості школярів з різними рівнями інтелекту і творчих здібностей

		Інтелект	
		Високий	Низький
Творчі здібності	Низькі	віра у свої можливості; хороший самоконтроль; хороша соціальна інтеграція; висока здатність до концентрації уваги і великий інтерес до нового.	постійний конфлікт між власними уявленнями про світ і шкільними вимогами; недостатня віра в себе; острах оцінок з боку оточення.
	Високі	енергія спрямована на досягнення успіху навчання; невдачі сприймаються як катастрофа; боязнь ризику і висловлювання власної думки; знижена товариськість; боязнь самооцінки.	хороша (принаймні за зовнішніми ознаками) адаптація і задоволеність життям; недостатній інтелект компенсується соціальною товариськістю, або деякою пасивністю.

Додаток Б

Психодіагностична карта тесту П. Торенса

Рівень творчих здібностей	Низький		Середній		Високий	
Показник творчих здібностей, %	«легкість»	«оригінальність»	«легкість»	«оригінальність»	«легкість»	«оригінальність»
Клас						
1 (контрольний) на початку дослідження (до запровадження методики)	37,00	62,00	58,00	31,00	5,00	7,00
1 (контрольний) в кінці дослідження (без застосування методики)	37,00	62,00	58,00	31,00	5,00	7,00
	без змін					
2(експериментальний) на початку дослідження (до запровадження методики)	36,00	62,00	59,00	30,00	5,00	8,00
2(експериментальний) в кінці дослідження (після застосування методики)	30,50	29,00	62,00	40,00	7,50	9,00

Додаток В

Лист запитань (Методика Хаана і Кафа)

1. Схильний (а) до логічних міркувань, здатний(а) оперувати абстрактними поняттями.
2. Нестандартно мислить і часто пропонує несподівані, оригінальні рішення.
3. Вчиться дуже швидко, все "схоплює на льоту".
4. У малюнках немає одноманітності. Оригінальний(а) у виборі сюжетів. Зазвичай зображує багато різних предметів, людей, ситуацій.
5. Проявляє великий інтерес до музичних занять.
6. Любить складати (писати) розповіді або вірші.
7. Легко входить в роль будь-якого персонажа: людини, тварини та ін.
8. Цікавиться механізмами і машинами.
9. Ініціативний (а) в спілкуванні з однолітками.
10. Енергійний (а), справляє враження дитини, що потребує великого об'єму рухів.
11. Проявляє великий інтерес і виняткові здібності до класифікації.
12. Не боїться нових спроб, прагне завжди перевірити нову ідею.
13. Швидко запам'ятовує почуте і прочитане без спеціального заучування, не витрачає багато часу на те, що потрібно запам'ятати.
14. Стає вдумливим(ою) і дуже серйозним(ою), коли бачить гарну картину, чує музику, бачить незвичайну скульптуру, красиву (художньо виконану) річ.
15. Чуйно реагує на характер і настрій музики.
16. Може легко побудувати розповідь, починаючи від зав'язки сюжету і закінчуючи вирішенням будь-якого конфлікту.
17. Цікавиться акторською грою.
18. Може ремонтувати зіпсовані прилади, використовувати старі деталі для створення нових виробів, іграшок, приладів.
19. Зберігає упевненість в оточенні незнайомих людей.
20. Любить брати участь у спортивних іграх і змаганнях.

21. Вміє добре викладати свої думки, має великий словниковий запас.
22. Винахідливий (а) у виборі і використанні різних предметів (наприклад, використовує в іграх не тільки іграшки, але й меблі, предмети та інші засоби).
23. Знає багато про такі події і проблеми, про які його(її) однолітки зазвичай не знають.
24. Здатний(а) складати оригінальні композиції з квітів, малюнків, каменів, марок, листівок і т.д.
25. Добре співає.
26. Розповідаючи про щось, вміє добре дотримуватися вибраного сюжету, не втрачає основної думки.
27. Міняє тональність і вираження голосу, коли зображує іншу людину.
28. Любить розбиратися в причинах несправності механізмів, любить загадкові поломки і питання, що спонукають до пошуку відповіді.
29. Легко спілкується з дітьми та дорослими.
30. Часто виграє в однолітків у різних спортивних іграх.
31. Добре вловлює зв'язок між однією подією та іншою, між причиною і наслідком.
32. Здатний (а) захопитися, «поринути з головою» в завдання чи заняття, що його(її) цікавить.
33. Випереджає своїх однолітків з навчання на рік або на два, тобто реально міг (могла) би вчитися в більш старшому класі, ніж вчиться зараз.
34. Любить використовувати який-небудь новий матеріал для виготовлення іграшок, колажів, малюнків, при будівництві дитячих будиночків на ігровому майданчику.
35. У гру на інструменті, у пісню чи танець вкладає багато енергії і почуттів.
36. Дотримується лише необхідних деталей в розповідях про події, все неістотне відкидає, залишає головне, найбільш характерне.
37. Розігруючи драматичну сцену, здатний (а) зрозуміти і зобразити конфлікт.
38. Любить малювати різні схеми.
39. Уловлює причини вчинків інших людей, мотиви їхньої поведінки.

Добре розуміє недомовлене.

40. Бігає швидше за всіх в дитячому садочку, в класі.
41. Любить розв'язувати складні завдання, що потребують розумового зусилля.
42. Здатний (а) по-різному підійти до однієї і тієї ж проблеми.
43. Проявляє яскраво виражену, різнобічну допитливість.
44. Охоче малює, ліпить, створює композиції, що мають художнє призначення (прикраси для будинку, одягу і т. д.), у вільний час, без спонукання дорослих.
45. Любить музичні записи. Прагне піти на концерт або в місце, де можна слухати музику.
46. Вибирає у своїх розповідях такі слова, які добре передають емоційні стани героїв, їх переживання та почуття.
47. Схильний (а) передавати почуття через міміку, жести, рухи.
48. Читає (любить, коли йому(їй) читають) журнали і статті про створення нових приладів, машин, механізмів.
49. Часто керує іграми і заняттями інших дітей.
50. Рухається легко, граціозно. Має хорошу координацію рухів.
51. Спостережливий(а), любить аналізувати події і явища.
52. Здатний (а) не тільки пропонувати, а й розробляти власні і чужі ідеї.
53. Читає книги, статті, науково-популярні видання з випередженням своїх однолітків на рік або два.
54. Звертається до малюнка або ліплення для того, щоб висловити свої почуття і настрій.
55. Добре грає на музичному інструменті.
56. Вміє передавати в розповідях такі деталі, які важливі для розуміння події (що зазвичай не вміють робити однолітки), і в той же час не випускає основної лінії подій, про які розповідає.
57. Прагне викликати емоційні реакції у інших людей, коли про щось із захопленням розповідає.
58. Любить обговорювати наукові події, винаходи, часто замислюється про це.
59. Схильний (а) приймати на себе відповідальність, що виходить за рамки,

характерні для його (її) віку.

60. Любить ходити в походи, грати на відкритих спортивних майданчиках.
61. Здатний (а), довго утримувати в пам'яті символи, літери, слова.
62. Любить пробувати нові способи вирішення життєвих завдань, не любить вже випробуваних варіантів.
63. Вміє робити висновки і узагальнення.
64. Любить створювати об'ємні зображення, працювати з глиною, пластиліном, папером і клеєм.
65. У співі і музиці прагне виразити свої відчуття і настрої.
66. Схильний(а) фантазувати, намагається додати щось нове і незвичайне, коли розповідає про щось вже знайоме і відоме всім.
67. З великою легкістю драматизує, передає почуття і емоційні переживання.
68. Проводить багато часу над конструюванням і втіленням власних "проектів" (моделі літальних апаратів, автомобілів, кораблів).
69. Інші діти вважають за краще вибрати його (її) як партнера по іграх і заняттях.
70. Віддає перевагу проведенню вільного часу в рухливих іграх (хокей, баскетбол, футбол і т. д.).
71. Має широке коло інтересів, ставить багато питань про походження і функції предметів.
72. Продуктивний (а), чим би не займався(лася) (малювання, написання історій, конструювання тощо), здатний (а) запропонувати велику кількість найрізноманітніших ідей і рішень.
73. У вільний час любить читати науково-популярні видання (дитячі енциклопедії та довідники) більше, ніж читає художні книги (казки, детективи та ін.)
74. Може висловити свою власну оцінку творам мистецтва, намагається відтворити те, що йому(її) сподобалося, в своєму малюнку, іграшці, скульптурі.
75. Складає власні оригінальні мелодії.
76. Вміє в оповіданні зобразити своїх героїв дуже живими, передає їх характер,

почуття, настрої.

77. Любить ігри-драматизації.

78. Швидко і легко освоює комп'ютер.

79. Володіє даром переконання, здатний(а) вселяти свої ідеї іншим.

80. Є фізично витривалішими(ою), ніж однолітки.

Обробка результатів. Порахуйте кількість плюсів і мінусів по вертикалі (плюс і мінус взаємно скорочуються). Результати підрахунків напишіть внизу, під кожним стовпцем. Отримані суми балів характеризують оцінку ступеня розвитку у дитини наступних видів обдарованості:

1. інтелектуальна;
2. творча;
3. академічна (наукова);
4. художньо-образотворча;
5. музична;
6. літературна;
7. артистична;
8. технічна;
9. лідерська;
10. спортивна.

Лист відповідей

1		2		3		4		5		6		7		8		9		10	
11		12		13		14		15		16		17		18		19		20	
21		22		23		24		25		26		27		28		29		30	
31		32		33		34		35		36		37		38		39		40	
41		42		43		44		45		46		47		48		49		50	
51		52		53		54		55		56		57		58		59		60	
61		62		63		64		65		66		67		68		69		70	
71		72		73		74		75		76		77		78		79		80	

Додаток Г

Психодіагностична карта тесту Хаана і Каффа

Клас	Вид обдарованості, %									
	інтелектуальна	творча	академічна	художньо-образотворча	музична	літературна	артистична	технічна	лідерська	спортивна
1 (контрольний) на початку дослідження	38	41	6	23	29	12	29	7	18	43
1 (контрольний) в кінці дослідження	38	41	6	23	29	12	29	7	18	43
	без змін									
2 (експериментальний) на початку дослідження	39	42	6	23	30	11	29	8	18	45
2 (експериментальний) в кінці дослідження	39	44	6	26	32	15	31	8	19	46

Додаток Д

Результати дослідження за методикою Равена

Клас	Рівень наочно-образного мислення (%)				
	дуже низький	низький	середній	високий	дуже високий
2 експериментальний (контрольний етап)	28,00	23,00	25,00	15,00	9,00